

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETO
KOMUNIKACIJOS IR MEDIACIJOS INSTITUTAS

ŽYDRŪNĖ ČEPELIAUSKAITĖ

Magistrantūros dieninių studijų mediacijos programos II kurso MEmns3-01 gr. studentė

VAIKO ĮTRAUKIMO Į MEDIACIJOS PROCESĄ
PRIELAIDOS IR BŪTINOSIOS SĄLYGOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
doc. dr. Renata Mienkowska-Norkienė

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS	3
I SKYRIUS. DARBO TEMŲ KONCEPTUALIZAVIMAS - VAIKO BEI MEDIACIJOS PROCESO SĄVOKOS	7
1.1. Vaiko samprata	7
1.2. Mediacijos samprata ir charakteristika	9
1.3. Prielaidų ir būtinųjų sąlygų samprata	12
II SKYRIUS. ŠEIMOS KONFLIKTAI IR VAIKO VAIDMUO JUOSE	14
2.1. Šeimos konfliktų ypatumai	14
2.2. Vaiko vaidmuo šeimos konfliktuose	15
2.2.1. Vaiko vaidmuo skyrybų konfliktuose	15
2.2.2. Vaiko vaidmuo tarptautiniuose šeimos konfliktuose	18
III SKYRIUS. ŠEIMOS KONFLIKTŲ SPRENDIMO BŪDAI	22
3.1. Teismai kaip dažniausias šeimos konfliktų sprendimo būdas	22
3.2. Mediacija kaip galima alternatyva teismui šeimos konfliktuose	25
3.3. Teisminė ir neteisminė šeimos mediacija	27
IV SKYRIUS. VAIKO ĮTRAUKIMAS Į MEDIACIJOS PROCESĄ - TEORINIAI ASPEKTAI, UŽSIENIO PRAKTIKA IR NIŠA LIETUVAI	33
4.1. Vaiko įtraukimo į mediaciją instituto samprata	33
4.2. Vaiko įtraukimo į mediaciją institutas Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje	37
4.3. Vaiko įtraukimo į mediaciją perspektyvos Lietuvai	39
V SKYRIUS. VAIKO ĮTRAUKIMO Į MEDIACIJĄ VERTINIMAS	44
(EMPIRINIS KOKYBINIS TYRIMAS)	44
5.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	44
5.2. Respondentų apklausos analizė ir apibendrinimas	45
IŠVADOS	53
REKOMENDACIJOS	54
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56
PRIEDAI	63

IVADAS

Temos aktualumas. Šios temos aktualumą derėtų pradėti analizuoti nuo pakankamai problemiškos srities – skyrybų. Lietuva, pagal Europos Sąjungos statistikos biuro „Eurostat“ pateiktus duomenis¹, įvertinus gyventojų skaičiaus, vedybų ir skyrybų rodiklius, yra viena iš pirmaujančių Europos Sąjungoje pagal skyrybų skaičių. Neabejotinai skyrybos šeimoje lemia joje augančių vaikų elgesį, suvokimą, jausmus, sveikatą ir daugelį kitų aspektų. Atsižvelgiant į tai, kad vaikai yra viena jautriausių ir labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių, būtent jų interesams privalo būti skiriamas itin didelis dėmesys.

Šeimose kylantys ginčai gali būti sprendžiami tiek teisiniu, tiek neteisiniu keliu. Atsižvelgiant į šio darbo pobūdį, akcentuojamas būtent vienas iš neteisminių ginčų sprendimo būdų – mediacija, kuri išsiskiria savo proceso savanoriškumu, konfidencialumu bei mediatoriaus nešališkumu. Nagrinėjant būtent šeimos mediacijos atvejus, kaip jau anksčiau buvo minėta, labai svarbu pabrėžti vaiko interesus, nuomonę bei jo norus tėvų skyrybų metu. Šiuo atveju pasitarnauti galėtų vaiko įtraukimo į mediaciją institutas, kuris Lietuvoje dar nėra itin populiarus, tačiau atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką šiuo klausimu – kai kuriose šalyse turi savitas vaiko įtraukimo į mediaciją tradicijas bei yra sėkmingai taikomas.

Nepaisant to, kad esminis mediacijos proceso principas yra savanoriškumas, vis dėlto, kai kuriose užsienio valstybėse mediacija šeimos ginčiuose tam tikrais atvejais yra privaloma. Pavyzdžiu galėtų būti tokios šalys kaip Norvegija, Australija bei dauguma JAV valstijų. Būtent mediacijos pradininke laikomos JAV daugumoje valstijų, šeimos mediacija yra privaloma, be to, pats teisėjas gali paskirti mediaciją, jeigu sprendžiamas vaikų globos ir lankymo klausimas². Norvegijoje, pagal 1993 m. įsigaliojusį Santuokos įstatymą, sutuoktiniams, turintiems vaikų iki 16 metų, prieš pradėdant santuokos nutraukimo arba gyvenimo skyrium bylą, privaloma dalyvauti mediacijos procese ir pristatyti teismui pažymą, kad pora dalyvavo arba nedalyvavo mediacijoje³. Kaip vienas iš pavyzdžių, kur vaiko vaidmuo mediacijoje būtų aiškiai įtvirtintas, gali būti pateikiama Australija, kuri numato netgi keletą vaiko įtraukimo į mediacijos procesą būdų.

Taigi, vaiko teises bei interesus pripažįstant vienais svarbiausių iš visų visuomenės narių, yra pagirtina įvairių užsienio valstybių praktika, susijusi ne tik su taikiais ginčų sprendimo būdais, tačiau ir įtvirtintu vaiko vaidmeniu mediacijoje jam išgyvenant tokį reiškinį kaip tėvų

¹ Europos Sąjungos statistikos biuro „Eurostat“ pateikta statistika dėl ištuokų skaičiaus 2013-06-29 datai// <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=8>; prisijungimo laikas: 2013-12-11.

² Sondaitė, J. Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis. Socialinis darbas: mokslo darbai. 2006, Nr. 5(2): 24-28. P.2.

³ Ten pat.

skyrybos. Lietuvai, besiskinančiai kelių privalomos mediacijos link, apžvelgus užsienio valstybių praktiką atsiranda puiki galimybė pradėti formuoti savitą šeimos mediacijos modelį, kuriame svarbią vietą užimtų būtent vaikai, kaip mediacijos proceso dalyviai. Tačiau tam privalu išsiaiškinti, suformuoti palankias sąlygas ir sukurti visapusiškai apgalvotą vaiko vaidmenį mediacijos procese. Pažymėtina, kad šiame darbe nebus įtraukiamas vaiko dalyvavimo baudžiamajame procese aspektas, taigi bus koncentruojamasi būtent į vaiko dalyvavimą civiliniuose šeimos ginčiuose.

Vaiko įtraukimo į mediacijos procesą **aktualumą** stipriai pagrindžia būtent šios temos ganėtinai menkas ištirtumas. Kai kuriose užsienio valstybėse ši tema yra jau daugelį metų bei plačiai apimtimi analizuojama. John Haynes⁴, vienas garsiausių šeimos mediacijos praktikų, daugelio svarbią reikšmę šeimos mediacijos vystymuisi turėjusių knygų autorius yra atlikęs išsamias studijas šeimos mediacijos tema. Dar viena užsienio autorė Lisa Parkinson⁵ - garsi šeimos mediatorė, parašiusi daug straipsnių bei kitų publikacijų šeimos mediacijos tema, be to, yra nusipelnusi dėl šeimos mediacijos tyrinėjimo bei skatinimo.

Lietuvoje vaiko įtraukimo į mediacijos procesą klausimu yra itin mažai informacijos, tema, skirtingai nei užsienio literatūroje ir kituose šaltiniuose, nėra plačiai **ištirta**. Doc. dr. Natalija Kaminskienė savo moksliniame straipsnyje „Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai“⁶ nagrinėdama privalomos mediacijos įvedimo Lietuvoje galimybes padarė išvadą, kad mediacijos populiarinimui Lietuvoje padėtų mediacijos pavertimas privaloma bent tam tikrų kategorijų ginčiuose ir pirmiausia siūloma pradėti būtent nuo šeimos kategorijos ginčų, kuriuose yra sprendžiami nepilnamečių vaikų interesų klausimai⁷. Doc. dr. Renata Mienkowska-Norkienė nagrinėdama nelygybės skyrybų mediacijoje temą⁸ kaip vieną iš sąlygų išskyrė tinkamą vaiko gerovės užtikrinimą norint išvengti nelygios moterų ir vyrų padėties skyrybų mediacijoje. Doc. dr. Jolanta Sondaitė, išsamiai nagrinėjanti šeimos mediacijos temas, savo moksliniame straipsnyje „Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis“⁹ pakankamai plačiai aprėpė užsienio valstybių patirtį šeimos mediacijos tema.

Taigi, atsižvelgiant į pateiktus autorius, nagrinėjusius šeimos mediacijos temą, akivaizdu, kad užsienyje ne tik šeimos mediacijos, bet ir vaiko įtraukimo į mediacijos procesą tema yra jau seniai ir aktyviai nagrinėjama, tačiau Lietuvoje ši tema yra pakankamai nauja ir labai siaurai ištirta.

⁴ Haynes J., Charlesworth S., *The Fundamentals of Family Mediation*, Sydney 1989.

⁵ Parkinson L., *Family Mediation*, Sweet & Maxwell 1997.

⁶ Kaminskienė N. Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai. *Jurisprudencija : mokslo darbai*. 2013, Nr. 20(2), p. 679-701.

⁷ Ten pat. P. 701.

⁸ Mienkowska-Norkienė R. Inequality in divorce mediation—reasons, manifestations and ways to avoid it. *Lessons for Lithuania//Socialinis darbas*. 2012, Nr. 11(1), p. 119-130.

⁹ Sondaitė J. Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. 2006, Nr. 5(2), p. 24-28.

Vaiko įtraukimo į mediacijos procesą temos **problematika** būtent ir atsiskleidžia, kad nepaisant pakankamai išsamių diskusijų šeimos mediacijos tema, apie vaiko įtraukimo į mediacijos procesą galimybes Lietuvoje informacijos yra labai mažai. Paminint jau anksčiau aptartą didelio skyrybų skaičiaus problemą Lietuvoje, siekiant užtikrinti vaiko interesus skyrybų metu, vaiko įtraukimo į mediaciją institutas šiuo atveju galėtų pasitarnauti kaip priemonė, prisidedanti prie veiksmingo šeimos ginčų sprendimo. Tačiau, reikia pabrėžti, kad tik nustačius konkrečias sąlygas, kokiais atvejais, būdais bei priemonėmis vaiko vaidmuo mediacijos metu būtų visapusiškai užtikrintas, galima pradėti formuoti vaiko įtraukimo į mediacijos procesą modelį.

Tyrimo hipotezė šiame darbe - Lietuvoje vaikas nuo 9 metų, gavus Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos specialisto rekomendaciją, turėtų būti įtrauktas į šeimos mediacijos procesą.

Nagrinėjamos **temos objektas** šiuo atveju apibrėžtinai kaip vaiko įtraukimas į mediacijos procesą.

Atsižvelgiant į menką vaiko įtraukimo į mediacijos procesą ištirtumą, **tyrimo tikslas** yra išanalizavus įvairių užsienio valstybių patirtį vaiko įtraukimo į mediaciją klausimu, išsiaiškinti, kokios šio proceso pritaikymo galimybės Lietuvoje ir išskirti sąlygas, kurioms esant vaiko įtraukimo į mediaciją procesas galėtų tinkamai veikti.

Tam, kad būtų įgyvendintas aukščiau nurodytas tyrimo tikslas, jam pasiekti yra keliami šie **uždaviniai**:

- 1) Išsiaiškinti valstybių, pripažįstančių vaiko dalyvavimą mediacijoje, pagrindinius šio proceso bruožus.
- 2) Išskirti pagrindines prielaidas, leisiančias Lietuvoje pritaikyti vaiko įtraukimo į mediaciją institutą.
- 3) Nustatyti būtinąsias sąlygas, kurios privalėtų egzistuoti vaiko dalyvavimo mediacijos procese metu.
- 4) Išsiaiškinti vaiko dalyvavimo mediacijoje privalumus mediacijos efektyvumo atžvilgiu.

Darbe bus naudojamas dedukcinis samprotavimo metodas (teorinėje darbo dalyje) bei indukcinis samprotavimo būdas (empirinėje dalyje). Abiejų samprotavimo metodų panaudojimas leis visapusiškai išanalizuoti ir sudaryti tinkamas išvadas (tiek pagal teorijų nagrinėjimą, tiek ir pagal empirinio tyrimo rezultatų analizę) apie vaiko įtraukimo į mediaciją sąlygas bei naudą.

Šiame darbe bus pasitelkti žemiau išvardyti **tyrimo metodai**:

Teoriniai metodai:

- 1) Sisteminės analizės metodas, kurio pagalba vaiko įtraukimo į mediaciją procesas bus tiriamas šeimos mediacijos kontekste, taip pat nagrinėjant atskirus proceso bruožus ir savybes.
- 2) Apibendrinimo metodas. Šis metodas padės suvesti atskirai išskirtus vaiko įtraukimo į mediaciją proceso bruožus bei sąlygas į vieną visumą.
- 3) Lyginamasis metodas. Šio metodo pagalba bus palyginama vaiko įtraukimo į mediaciją instituto padėtis atskirose užsienio valstybėse.
- 4) Literatūros analizės metodas. Pasitelkiant šį metodą bus analizuojami tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių įvairi literatūra šeimos mediacijos bei vaiko įtraukimo į mediacijos procesą klausimu.

Empirinis metodas:

- 1) Ekspertinės apklausos metodas bus pasitelktas apklausiant Lietuvos Respublikos teisėjus vaiko įtraukimo į mediacijos procesą tema.

Pagrindinės sąvokos: *mediacija, šeimos mediacija, vaikas.*

I SKYRIUS. DARBO TEMŲ KONCEPTUALIZAVIMAS - VAIKO BEI MEDIACIJOS PROCESO SĄVOKOS

1.1. Vaiko samprata

Prieš pradėdant analizuoti vaiko įtraukimo į mediaciją temą, privalu išsiaiškinti, kas yra vaikas, kokie požymiai jį išskiria iš kitų socialinių grupių ir kodėl vaiko socialinei grupei yra skiriamas ypatingas dėmesys.

Dr. Gediminas Sagatys savo monografijoje „Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje“¹⁰ analizuodamas vaiko sampratą ir teisinį statusą vadovavosi teoretiko Ph. Aries studijomis, kuriose buvo nagrinėjama vaikystės samprata. Pasak Ph. Aries, vaikystės samprata yra ganėtinai nauja, jos užuomazgos atsirado XVI-XVII a. aukščiausiuose socialiniuose sluoksniuose ir ji buvo vystoma iki XX a., kai vaikystės samprata buvo pripažinta visose visuomenės klasėse. Be to, vaikystės, kaip socialinio instituto, atsiradimas nulėmė jaunų žmonių padėties visuomenėje pokyčius: jie ne tik imti vadinti vaikais, tačiau išsivystė vaiko nekaltumo teorija, pagal kurią vaikai turi būti apsaugoti nuo suaugusiųjų pasaulio realybės¹¹. Dr. Gedimino Sagačio monografijoje minima Prof. Dr. N. Vuckovic-Sahovic yra pažymėjusi, kad vaikystė apibrėžia žmogaus gyvenimo laikotarpį, kuomet dominuoja specifinės vaiko savybės bei bruožai, todėl vaikystės suvokimas keičiasi atsižvelgiant į visuomenės išsivystymą bei modernios valstybės sukūrimą. Dėl ko darytina išvada, kad pati vaiko samprata yra itin susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis bei socialine struktūra.

Atsižvelgiant į tai, kad vaikystės suvokimas yra priklausomas nuo įvairių visuomenės aspektų, tokių kaip laikas, vieta bei socialiniai ypatumai, svarbu išskirti tam tikrus požymius, kurie padėtų atskirti vaiką nuo suaugusiojo. Dr. Gediminas Sagatys jau aptartoje monografijoje vaikystę apibrėžė trimis kriterijais pagal Dr. N. Vuckovic-Sahovic teoriją: *amžiumi, vaikystės turiniu ir amžiaus grupėmis pačioje vaikystėje*¹².

Amžiaus kriterijus parodo, kada prasideda ir kada baigiasi vaikystė. Vaikystės pradžios ir pabaigos momentą yra įtvirtinusi kiekviena valstybė savo teisės aktuose. Prof. Dr. Genovaitė Babachinaitė yra išskyrusi vaiko teisių ribas plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Plačiąja prasme, anot

¹⁰ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01-S), LTU.-V., 2004.

¹¹ Ten pat. P. 14.

¹² Ten pat.

autorės, žmogaus gyvenimas yra nuolatinis virsmas, t. y. neturi nei pradžios, nei pabaigos. Tai, ką žmogus savo gyvenime patiria gera ir bloga tiek fizine, tiek dvasine ar materialine prasme, kokioje aplinkoje jis gyvena, visa tai yra genetiniu ir socialinio paveldimumo būdu perduodama palikuonims. Vaiko teisių riba siaurėja prasme taip pat nėra griežtai apibrėžta. Dr. Gediminas Sagatys problematiškais laiko tiek žemutinę, tiek aukštutinę vaiko teisių ribas. Žemutinės vaiko teisių ribos problematika atsiskleidžia per nuolatinės diskusijas dėl abortų draudimo, o aukštutinė riba nėra griežtai įtvirtinta¹³. Aukštutinės vaiko teisių ribos nekonkretumas galėtų atsispindėti tuomet, kai tiek Lietuvos, tiek tarptautiniuose dokumentuose vaiku laikomas asmuo, nesulaukęs 18 metų, tačiau Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK)¹⁴ 3.151 straipsnis įtvirtina galimybę paduoti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo, o subjektais nurodomi ir vaikai, sulaukę pilnametystės, ir nepilnamečiai, įgiję visišką veiksnumą. Taigi, Lietuvos Respublikos atitinkamuose teisės aktuose vaikystė nebūtinai siejama su 18 metų amžiaus riba.

Antrasis vaikystės kriterijus – vaikystės turinys, kuris apibrėžia tuos požymius, kuriais vaikas skiriasi nuo suaugusiojo. Šiuo atveju pagrindinis požymis yra branda. Visuomenėje yra priimta, jog suaugęs asmuo laikomas brandžiu, o vaikas dar toks nėra. Brandą apibrėžti yra sudėtinga, kadangi ją lemia daugybė individualių požymių, todėl ir šio kriterijaus taikymas yra pakankamai problematiškas. Pasak Prof. hab. dr. V. Justickio, socialinė branda yra ne tik tam tikro fizinio ir psichinio išsivystymo laipsnis, bet ir asmenybės socialiniai vaidmenys, pavyzdžiui, žmogaus, kuris savarankiškai užsidirba gyvenimui vaidmuo. Kad asmuo pradėtų vykdyti tas socialines pareigas, kad priprastų prie tam tikro vaidmens, reikia nemažai laiko¹⁵.

Trečiasis kriterijus – amžiaus grupės pačioje vaikystėje. Nuo senų laikų, pradedant Senovės Romos teise, vaikystė buvo skirstoma į tris stadijas: 1) *infantia* (*infantes*) – vaikai iki septynerių metų buvo laikomi visiškai neveiksniais; 2) *tutela inpubertis* (*impuberes*) – mergaitės nuo septynerių iki dvylikos metų ir berniukai nuo septynerių iki keturiolikos metų buvo laikomi nepilnamečiais, kurie turi ribotą veiksnumą; 3) *cura minoris* – mergaitės nuo dvylikos metų, berniukai – nuo keturiolikos iki dvidešimt penkerių metų buvo laikomi pilnamečiais ir veiksniais, tačiau sudarytų aiškiai nenaudingų sandorių pripažinimo negaliojančiais atvejais jiems buvo taikomos lengvatos¹⁶. Panašų skirstymą galima pastebėti ir šiais laikais. Pradedant tarptautiniu teisės aktu - Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1 jos straipsnis įtvirtina nuostatą, kad „šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei

¹³ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01-S), LTU.-V., 2004. P. 15.

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁵ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01-S), LTU.-V., 2004. P. 18.

¹⁶ Ten pat. P.20.

pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau¹⁷. LR CK¹⁸ vaiko ir suaugusiojo riba yra siejama su asmens veiksmumu, t. y. fizinio asmens galėjimu savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas. LR CK 2.5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad fizinio asmens civilinis veiksmumas atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų¹⁹. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo²⁰ 2 straipsnyje numatyta, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų <...>“²¹. Taigi darytina išvada, kad tiek pagrindiniame tarptautiniame vaiko teisių dokumente, tiek Lietuvos Respublikos teisės aktuose vaiku pripažįstamas asmuo, kuris neturi 18 metų. Pažymėtina, kad atitinkamuose teisės aktuose yra tam tikrų išimčių, nuo kada nepilnamečiai gali būti laikomi teisinių santykių objektais, pavyzdžiui Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas yra įtvirtinęs nuostatas, kad pagal baudžiamuosius įstatymus atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusizengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų, o tam tikrais baudžiamajame kodekse numatytais atvejais – keturiolika metų²².

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne vaikas apibrėžiamas kaip: 1) sūnus ar duktė savo tėvams; 2) berniukas ar mergaitė; 3) jauniklis (apie gyvulius, paukščius); 4) žmogus, turintis kurios nors aplinkos ar kurio nors amžiaus bruožų (...)²³. Taigi, vaikas šiuo atveju bendrąja prasme yra suprantamas kaip individas, su tėvais susijęs biologiniais, socialiniais bei teisiniais ryšiais. Tačiau vaikas teisine prasme, kaip nurodyta aukščiau, yra siejamas būtent su amžiaus kriterijumi. Nepaisant to, darytina išvada, kad vaiko samprata neturėtų būti atskirta nuo bendrosios žmogaus sampratos, o vaikystę reikėtų laikyti tam tikra žmogaus vystymosi stadija, atsižvelgiant į kiekvieno individualias charakteristikas²⁴. Apibendrinus, šiame darbe, analizuojant vaiko įtraukimo į mediacijos procesą temą, vaiku bus laikomas asmuo iki pilnametystės (18 metų).

1.2. Mediacijos samprata ir charakteristika

Tam, kad būtų visapusiškai suvoktas vaiko įtraukimo į mediaciją procesas, būtina apibrėžti, kas yra mediacija, kokia jos kilmė bei kokie šio proceso požymiai lemia mediacijos, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, naudingumą.

¹⁷ Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas//Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

²³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius. 2012. P. 901.

²⁴ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01-S), LTU.-V., 2004. P. 16.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai²⁵. Nepaisant šios konstitucinės nuostatos, teismai nėra vienintelė institucija, kurioje sprendžiami ginčai bei pasiekiamas teisingumas. Didelis teismų krūvis, lemiantis bylų vilkinimą, nuolatinės finansinės išlaidos, patiriamas emocinis krūvis ir stresas skatino ieškoti ginčo sprendimo alternatyvų, kurios galėtų atitikti pasikeitusius besiginčijančių šalių poreikius.

Mediacijos kaip formos koncepcija, kuomet trečiasis asmuo padeda besiginčijančioms šalims išspręsti tarp jų kilusį konfliktą egzistuoja nuo tada, kai žemėje gyveno vos keli žmonės. Mediacija nėra naujas išradimas, tai tiesiog jau nuo senų laikų egzistuojančio proceso pritaikymas šių laikų visuomenėje²⁶. Istorikai mano, kad mediacija buvo naudojama ir finikiečių laikais, ginčams, kilusiems prekyboje, spręsti. Mediacija buvo pripažinta ir Romėnų civilizacijos laikais bei Senovės Kinijoje. Taigi, mediacija nėra naujas reiškinys ir gyvuoja nuo seniausių laikų, o šiuolaikinės mediacijos ištakos siejamos su JAV, kur 1913 m. buvo įsteigtas Darbo departamentas, kuris koncentravosi į galimybes tarpininkauti sprendžiant ginčus, kylančius tarp darbuotojų ir darbdavių²⁷.

Mediacija yra alternatyvi teismui, savanoriška konfidencialaus pobūdžio ginčų sprendimo procedūra, kurioje vienas ar keli tretieji nepriklausomi nešališki asmenys – mediatorius arba mediatoriai – padeda besiginčijantiems pasiekti priimtina ginčo sprendimą²⁸. Ši mediacijos sąvoka apima visus svarbiausius mediacijos bruožus bei principus:

- 1) pirmasis – mediacijos alternatyvumas teismui, kas reiškia, jog mediacija vyksta pačių ginčo šalių susitarimo pagrindu bei yra visiškai nepriklausoma nuo teisminės sistemos arba yra jos papildymas;
- 2) mediacijos savanoriškumas taikomas tiek mediacijos šalims, tiek mediatoriui. Šis bruožas reiškia, kad šalys ne tik pačios nusprendžia ar dalyvaus mediacijos procedūroje, ar sudarys susitarimą ir kokiomis sąlygomis dėl ginčo baigties, tačiau ir pats mediatorius turi savanoriškai sutikti atlikti mediaciją, o matydamas, kad ginčo šalys pažeidinėja pagrindines mediacijos taisykles ir mediacija dėl to negali būti toliau vykdoma – turi nutraukti mediaciją;

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²⁶ Taraškevičius R. Could mediation as one of the most important ADR forms exist under today's law in Lithuania? International Journal of Baltic Law No. 1, 2002//http://www.fcsl.edu/sites/fcsl.edu/files/9-J_1_.pdf; prisijungimo laikas: 2014-09-08.

²⁷ Rinkūnaitė R. Mediacija kaip konfliktų sprendimo būdas: magistro darbas. Vilniaus universitetas, 2007. P. 11-12//http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204203-66208/DS.005.1.01.ETD; prisijungimo laikas: 2014-09-08.

²⁸ Kaminskienė N., Račelytė D., Tvaronavičienė A. ir kt. Mediacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 7.

- 3) konfidencialumas yra mediacijos bruožas, kuris, kaip ir savanoriškumas, yra taikomas tiek ginčo šalims, tiek mediatoriui. Vienas svarbiausių momentų mediacijos procese yra žinojimas, kad visa informacija, kuri bus atskleista mediacijos metu – nebus paviėšinta (nebent šalys dėl to susitarę) ir visas procesas bus privatus.
- 4) trečiasis mediacijos ne tik bruožas, bet ir viena iš esminių proceso sudedamųjų dalių – mediatorius. Tai trečiasis nepriklausomas profesionalus asmuo, kuris padeda šalims bendrauti bei taikiai spręsti kilusį ginčą;
- 5) mediatoriaus neutralumas ir nešališkumas yra svarbiausios mediatoriaus savybės, be kurių mediacijos procesas nevyktų tinkamai. Mediatorius turi būti visiškai nesusijęs su nė viena iš ginčo šalių ir nekelti jokių abejonių dėl savo nešališkumo, kadangi esant priešingai mediacijos procesas nebūtų veiksmingas;
- 6) penktasis mediacijos požymis, apimantis mediacijos procedūros sąžiningumą, teisingumą ir ginčo šalių procedūrinę lygybę yra labai svarbus mediacijos procesui, kadangi ginčo šalys procese turi jaustis nepriklausomos ir gerbiamos, kadangi esant priešingai šalys ims abejoti pačios mediacijos procedūros sąžiningumu ir teisingumu;
- 7) tai, kad mediatorius nepriima sprendimo dėl ginčo baigties yra vienas svarbiausių mediacijų bruožų, skiriantis ją nuo sprendimus priimančio teismo, arbitražo ar kitų institucijų, kur sprendimai priimami ne pačių šalių;
- 8) mediacijos pabaigoje šalių susitarimas išspręsti ginčą taip pat yra vienas esminių mediacijos bruožų, kadangi šalys pačios, savo nuožiūra išsprendžia ginčą, jų neįpareigoja joks kitas tretysis asmuo;
- 9) paskutinis ir bene svarbiausias mediacijos bruožas – taikus ginčo išsprendimas. Tuomet, kai ginčo šalys, suderinusios savo pozicijų ir interesų skirtumus priima jas tenkinantį ir galiojančią teisei neprieštaraujantį susitarimą, galima teigti, jog mediacijos tikslas buvo pasiektas²⁹.

Visas išvardintas mediacijos bruožų sąrašas nėra baigtinis, šiam procesui yra keliami dar daugybė reikalavimų, kurie padeda mediacijos procesą paversti patogesniu, patrauklesniu bei veiksmingesniu. Atsakant į klausimą, kas lemia mediacijos, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo naudingumą, galima daryti išvadą, kad visuma mediacijos bruožų, tokių kaip konfidencialumas, savanoriškumas, taikus ginčo sprendimas, mediatoriaus neutralumas ir

²⁹ Kaminskienė N., Račelytė, D., Tvaronavičienė A. ir kt. Mediacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 7.

nešališkumas bei kiti, sudaro nepakeičiamas sąlygas besiginčijančioms šalims mažesnėmis laiko, finansų ir išseiktų emocijų sąnaudomis taikiai išspręsti iškilusį ginčą.

1.3. Prielaidų ir būtinųjų sąlygų samprata

Šiame darbe bus nagrinėjama, kokios yra vaiko įtraukimo į mediacijos procesą prielaidos ir būtinosios sąlygos. Atskleidus vaiko bei mediacijos sampratą, svarbu yra išsiaiškinti, kas yra prielaidos ir būtinosios sąlygos.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne prielaida apibrėžiama kaip iš anksto priimama sąlyga, pradinis samprotavimo teiginys³⁰. Kitaip, prielaidos – tai tvirtinimai, kurie paremia išvadą, jos sudaro dalį argumentacijos ir atsako į klausimą „kodėl?“. Yra išskiriami tam tikri prielaidų indikatoriai, kurie parodo, kad už jų yra prielaida ar tvirtinimas, tokie kaip „kadangi“, „dėl to“, „jeigu“ ir t.t. Būtent tokia sakinių konstrukcija loginiu, racionaliū bei psichologiniu požiūriu yra daug labiau įtikinama ir centruota į konkrečius „faktus“, „nuomones“ ir t.t.³¹. Mokslininkai išskiria keturias prielaidų rūšis: determinizmo, empirizmo, konkretumo ir apibendrinimo³², tačiau šiam darbui didelės apimties prielaidų studijos nėra taip aktualu, todėl plačiau prielaidų samprata nebus analizuojama.

Sąlyga, pagal dabartinės lietuvių kalbos žodyną apibrėžiama kaip: 1) reikalavimas, keliamas tariantis; 2) aplinkybė, nuo kurios kas priklauso; 3) uždavinio dalis, kurioje pateikiami duomenys³³. Taip pat žodyne paaiškinama, kad sąlygos yra aplinkybės, kuriomis kas nors vyksta³⁴. Šiame darbe bus aptariamos būtinosios sąlygos, taigi žodyne žodis „būtinasis“ apibūdinamas kaip - labai reikalingas, be kurio negalima išsiversti³⁵. Taigi žodžių junginys „būtinosios sąlygos“ pagal dabartinės lietuvių kalbos žodyną yra suprantamas kaip labai reikalingos aplinkybės, be kurių negalima išsiversti.

Glaustai išsiaiškinus, kas yra prielaidos bei būtinosios sąlygos, platesnės studijos apie minėtas sąvokas šiuo atveju nėra tikslingos. Darytina išvada, kad šiame darbe, analizuojant vaiko įtraukimo į mediaciją temą, bus atskleistos priežastys, dėl kurių reikalingas vaiko įtraukimo į mediaciją procesas, taip pat – kokios yra aplinkybės, be kurių vaiko įtraukimo į mediaciją procesas negalėtų egzistuoti, funkcionuoti.

³⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius. 2012. P. 599.

³¹ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 186/<http://www.scribd.com/doc/36462514/Tidikis-Socialiniu-Moksliniu-Tyrimu-Metodologija>; prisijungimo laikas: 2014-09-09.

³² Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2007. P. 25-28.

³³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius. 2012. P. 672.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

Apibendrinus, vaiko sąvoka negali būti aiškinama vadovaujantis vien tik įstatymuose įtvirtintu amžiaus kriterijumi. Analizuojant vaiko sampratą, būtina atsižvelgti ne tik į vaiko sąvoką, kartu reikia atkreipti dėmesį į vaikystės sampratą bei jos turinį. Vaikas pagal visus jam priskiriamus bruožus yra išskiriamas į itin jautrią socialinę grupę, todėl nagrinėjant temas, kuriose įtrauktas vaikas, reikia ypatingo dėmesio ir atidumo. Kylant ginčams, įtraukiantiems ir vaiką, neabejotinai vienas tinkamiausių pasirinkimų yra būtent mediacija. Taikus ginčų sprendimo būdas, savyje talpinantis savanoriškumo, konfidencialumo, neutralumo, nešališkumo ir kitus principus, būtent dėl to ir svarstytinas ginčo proceso metu galintis įtraukti ne tik suaugusiuosius, tačiau ir vaiką. Tam, kad vaikas galėtų būti mediacijos proceso dalyviu, turi būti nustatytos tiek prielaidos, tiek būtinosios sąlygos, kurioms esant vaiko įtraukimo į mediaciją procesas galėtų įvykti. Būtent todėl šiame darbe bus nagrinėjamas vaiko, kaip jautrios visuomenės grandies galimybė būti įtrauktam į besiginčijančių šalių mediacijos procesą, kam be abejonės privalo būti sudarytos pačios būtinausios ir tinkamiausios sąlygos.

II SKYRIUS. ŠEIMOS KONFLIKTAI IR VAIKO VAIDMUO JUOSE

2.1. Šeimos konfliktų ypatumai

Nagrinėjant vaiko įtraukimo į mediaciją temą, būtina išanalizuoti, kas yra šeimos konfliktai, kokie jų ypatumai, rūšys. Be to, šeimos konfliktuose neretai dalyvaujant ir vaikams, svarbu išsiaiškinti, koks yra vaiko vaidmuo šeimos konflikte bei kokias pasekmes konfliktai palieka vaikams.

Juozas Lakis, apibendrinamas įvairius konfliktų apibrėžimus, padarė išvadą, jog visiems jiems yra būdingi trys bendri bruožai: 1) konfliktas – tai susidūrimas, kova, kylanti iš interesų, vertybių, poreikių prieštaravimo arba nesuderinamumo; 2) konfliktas kyla ne dėl šiaip skirtumų, suponuojančių žmonių, grupių, tautų, kitų subjektų socialinę padėtį, o dėl nevienodų galimybių naudotis jų poreikiams tenkinti reikalingais ištekliais; 3) konfliktas prasideda tuomet, kai šalys sąmoningai pradeda priešiškus veiksmus. Konfliktas iš kitų procesų išsiskiria tuo, kad šalims siekiant tam tikrų vertybių ir susiduriant su kilusiu pasipriešinimu, susidaro daug didesnė nei įprastai įtampa (baimė, pyktis), dėl ko būna pakertamas gebėjimas realiai vertinti susidariusią padėtį, kitos šalies ir savo veiksmus³⁶.

Nors konfliktai yra grupuojami pagal įvairias klasifikacijas, tačiau šiuo atveju yra aktualiausi šeimos konfliktai. Šeima yra ypatingas socialinis vienetas, pasižymintis itin intensyviu bendravimu tarp šeimos narių, todėl neabejotinai šeimoje kyla įvairūs nesutarimai. Šeimos konfliktų ypatybė yra ta, jog jie yra labai subjektyvūs, t. y. dažnai grindžiami klaidingu įsivaizdavimu, neteisingais emociniais įspūdžiais ar perdėtomis reakcijomis į nereikšmingus dalykus. Priežastys, dėl kurių šeimose kyla konfliktai yra labai įvairios, tai gali būti nepakankamas sutuoktinių psichofizinis ar seksualinis suderinamumas, susikaupusios neigiamos emocijos, skirtingas suvokimas, kaip reikia auklėti vaikus, šeimos narių konfliktiškas charakteris, nepasitenkinimas esamų emocijų būkle ir daugelis kitų³⁷. Konfliktai dažnai kyla dėl

³⁶ Lakis J. Konfliktų sprendimas ir valdymas. Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 46-47.

³⁷ Navickienė E. Šeimos mediacijos sociologiniai teisiniai aspektai: magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2011. P. 20-12// http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120124_140545-65866/DS.005.0.01.ETD; prisijungimo laikas: 2014-09-07.

užslėptų poreikių, troškimų, kurie nebūna patenkinami, taip pat dėl baimės prarasti ką nors reikšmingo³⁸.

Išskiriant šeimos konfliktų rūšis, šiuo atveju aktualiausias yra skirstymas, pagal kurį įvardijami šeimos konfliktai, dažniausiai perduodami šeimos mediacijai, tai: 1) skyrybų konfliktai, tiek susiję su tuo, kaip išsiskirti, tiek ir su tuo, ar išsiskirti; 2) konfliktai dėl turto padalijimo (pvz. palikimo); 3) brolių ir (arba) seserų konfliktai; 4) tėvų ir vaikų konfliktai; 5) konfliktai su uošviais ir kiti³⁹. Dar prie išvardytų ginčų rūšių paminėtina ir šeštoji šeimos konfliktų rūšis – tai tarptautiniai šeimos konfliktai, kurie šiuolaikinėje visuomenėje tampa vis labiau aktualūs.

2.2. Vaiko vaidmuo šeimos konfliktuose

Visam žmogaus gyvenimui įtaką daro šeimos ryšiai bei santykiai, šeimoje įvyksta svarbiausi žmogaus gyvenimo įvykiai. Dėl to, susidūrus su sunkumais ir šeimoje kylant konfliktams, pažeidžiamas šeimos narių tarpusavio ryšys, o jautriausiai dėl to reaguoja būtent vaikai⁴⁰. Net jei besiginčijantiems tėvams atrodo, kad konfliktas yra tik jų dviejų tarpusavio reikalas, vaikas tiesiogiai ar netiesiogiai, yra įtraukiamas ir konfliktas daro jam neigiamą poveikį. Atsižvelgiant į tai, kad visos anksčiau išvardytos šeimos konfliktų rūšys neretai pasižymi keliamu skyrybų klausimu, žemiau bus analizuojama, koks yra vaiko vaidmuo šeimos skyrybų konfliktuose. Be to, atskirai bus aptarti ypatingu intensyvumu pasižymintys tarptautiniai šeimos konfliktai bei kaip vaikas jaučiasi būdamas jų dalyviu.

2.2.1. Vaiko vaidmuo skyrybų konfliktuose

Bendrame šeimos gyvenime sutuoktiniai susiduria su sunkumais, nelaimėmis, netikėtumais, pavojais, šeimos pastovus gyvenimas neretai pertraukiamas konfliktais bei nusivylimais. Priklausomai nuo įvairių faktorių, šeimos, nesugebėdamos įveikti iškilusių sunkumų, dažnai skiriasi⁴¹. Skyrybos kaip socialinis procesas pasaulyje tampa vis dažnesnis.

³⁸ Gedvilienė G., Gedvilas R., Krivickienė V. Šeimų požiūris į santuoką sprendžiant konfliktus//SOTER. 2009, Nr.31(59), p. 85-86.

³⁹ Kaminskienė N., Račelytė, D., Tvaronavičienė A. ir kt. Mediacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 308.

⁴⁰ Bandzienė V. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos pobūdis santuokos nutraukimo byloje: magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 23//http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080123_150444-59972/DS.005.0.01.ETD; prisijungimo laikas: 2014-09-09. P. 22.

⁴¹ Ten pat. P. 6.

Lietuva yra viena iš Europos Sąjungos šalių, kuriose skyrybų rodiklis yra vienas aukščiausių⁴². Skyrybų procesas Lietuvoje prasidėjo jau daugiau nei prieš keturis dešimtmečius ir nors XX a. šeštame dešimtmetyje ištuokos Lietuvoje beveik neegzistavo, dabar skyrybos yra tapusios beveik kas antros santuokos galimybe ir yra neatskiriama šeimos instituto sudedamoji dalis.

Skyrybos yra ilgas ir skausmingas procesas, pasižymintis praradimo ir gedėjimo jausmais. Yra išskiriami keturi skyrybų proceso etapai: 1) sprendimas skirtis; 2) planavimas skirtis; 3) atsiskyrimas; 4) skyrybos. Būtent vaikai labai sunkiai išgyvena tėvų skyrybas, net maži vaikai jaučia įtampą, baimę, būna irzlūs. Tėvų skyrybas vaikas suvokia kaip savotišką netektį savo gyvenime, todėl skyrybų metu išgyvenami jausmai yra būdingi per netektį išgyvenamiems sunkumams⁴³.

Nėra vienareikšmiškos būsenos, ką jaučia vaikas tėvams išsiskyrus, kadangi jausmai gali varijuoti nuo liūdesio, pykčio, kaltės, irzlumo iki pastangų būti kuo labiau suaugusiais, reaguoti į situaciją kuo brandžiau ir t.t. Skyrybų metu vaikui būdingus jausmus galima suskirstyti taip:

- 1) neigimas – kartais gali atrodyti, kad vaikas visiškai nereaguoja į skyrybų procesą. Dažniausiai tai būna apgaulingas jausmas, kadangi vaikui pasireiškia gynybinis represijos mechanizmas, slopinantis jausmus pašąmonėje. Kartais neigimas gali pasireikšti įvairiomis fantazijomis, pvz. vaikas gali save tikinti, kad tėvas ar motina kur nors išvyko, kad susitaikys ir toliau gyvens kartu. Būtent neigimo jausmas padeda vaikui išlikti sunkiu momentu;
- 2) pyktis – neretai vaikas pyksta ant savo tėvų ir artimųjų dėl to, kas atsitiko. Jeigu vaikui nesuteikiama galimybė pasidalyti savo jausmais, jis nukreipia pyktį į save arba aplinką. Vaikui sunku išgyventi tokius jausmus, todėl pyktis kartais pereina į neapykantą ar meilę, o tėvui, kuris nėra šalia – į švelnumą, ilgesį;
- 3) kaltė ir kaltinimas – vaikams būdinga tai, kad jie visų pirma kaltina save dėl skyrybų. Jie priima tėvų skyrybas kaip bausmę, jaučiasi kalti, kartais nebendrauja su vienu iš tėvų, tarsi išduotą kitą, su kuriuo tuo metu nebendrauja. Be to, vaikas gali kaltinti ir kitus asmenis, kurie jo nuomone yra prisidėję prie skyrybų;
- 4) liūdesys, nerimas, baimė – kai vaikas suvokia, kad tėvai išsiskyrė, jis tampa liūdnas, depresyvus. Dažnai būna blogos nuotaikos, visiškai nesidomi aplinka, neturi noro

⁴² Mienkowska-Norkienė R. Inequality in divorce mediation—reasons, manifestations and ways to avoid it. Lessons for Lithuania//Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(1), p. 119.

⁴³ Bandzienė V. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos pobūdis santuokos nutraukimo bylose: magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 30//http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080123_150444-59972/DS.005.0.01.ETD; prisijungimo laikas: 2014-09-09.

mokytis bei užsidaro savyje. Kartais vaikas bijo prarasti globą, jaučiasi nesaugus, išduotas vieno iš tėvų⁴⁴.

Taigi išvardytos emocijos, kurias išgyvena vaikai skyrybų metu yra normali reakcija į pasikeitusias aplinkos, vidinės būsenos sąlygas. Emocijų stiprumas priklauso nuo to, ką tėvai vaikams pasakoja apie skyrybas, jei artėjančios skyrybos slepiamos, vaikui neatskleidžiami ateities planai, vaiko galimybės bendrauti su namus paliekančiu vienu iš tėvų, vaiko jausmais būna dar labiau manipuliuojama, dėl ko vaikui būna dar sunkiau išgyventi nelengvą skyrybų laikotarpį⁴⁵. Mokslininkai taip pat yra išskyrę, kaip į skyrybas reaguoja vaikai pagal amžiaus grupes⁴⁶:

- 1) vaikai nuo gimimo iki 2 metų amžiaus. Labai maži vaikai tėvų skyrybų metu gali tapti itin reiklūs savo poreikiams, ypač tuomet, kai yra alkani, pavargę ar irzlūs. Vaikai yra ypatingai pažeidžiami, kai mato savo tėvus liūdnius. Kūdikiams gali jaustis per daug sukrėsti ar išsigandę, jei mato, kad tėvai taip pat stokoja gerų emocijų. Tokio amžiaus vaikai ribotai gali parodyti, kaip jie supranta aplinką, todėl skyrybos gali atsilipti vėliau, pvz. dažni pabudimai naktį, maisto atsisakymas ar dažnas verkimas.
- 2) 3-5 metų amžiaus vaikai. Nors priešmokyklinio amžiaus vaikai aplinką supranta geriau nei kūdikiai, tačiau jų supratimas apie skyrybų procesą vis dar yra ribotas. Tokio amžiaus vaikai jaučiasi patys svarbiausi, todėl galvodami apie skyrybas, jas sieja ne su tėvais, tačiau pirmiausia – su savimi. Būtent tuomet vaikai pradeda kaltinti save dėl skyrybų, įsivaizduoti, jog yra nemylimi, atstumti ar nubausti, kas sukelia didelį liūdesį ar baimę. Šio amžiaus vaikams nuolat reikia priminti, jog jie yra mylimi bei padėti atskirti, kas yra tikra, o kas yra jų išgalvota.
- 3) 6-8 metų amžiaus vaikai. Ankstyvo mokyklinio amžiaus vaikai itin greitai vysto savo kognityvinius, emocinius ir socialinius įgūdžius. Šiame amžiuje vaikai labai pasitiki savo tėvais, jaučiasi saugūs, pasitikintys savimi. Dėl stipraus prisirišimo prie šeimos, įvykus skyryboms, jiems tampa itin sunku susitaikyti. Vaikai dažnai dėl skyrybų kaltina save arba, turėdami savybę viską vertinti tik iš „juoda-balta“ perspektyvos, vieną iš tėvų. Labai dažnai 6-8 metų vaikai tėvams išsiskyrus trokšta, siekia juos sutaikyti.

⁴⁴ Liobikienė T. Krizių intervencija. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas. Socialinio darbo institutas, 2006. P. 117-118.

⁴⁵ Liobikienė T. Krizių intervencija. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas. Socialinio darbo institutas, 2006. P. 117-118.

⁴⁶ Doescher S., Hare J., Morrow A.M. Parenting after divorce. Oregon State University Extension Service, 1996//<http://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/bitstream/handle/1957/25460/ECNO1465.pdf?sequence=3>; prisijungimo laikas: 2014-09-15.

- 4) 9-12 metų amžiaus vaikai. Šiame amžiuje vaikai skyrybas mato realistiškai ir sugeba suvokti skyrybų priežastis. Vaikams tokiu momentu itin svarbi jų bendraamžių nuomonė, todėl jie intensyviai slepia tiek tai, kas vyksta jų šeimoje, tiek tai, ką jie patys išgyvena. Taip pat vaikai jausdamiesi liūdni ar bejėgiai gali savo jausmus išreikšti per pyktį.
- 5) 13-17 metų amžiaus vaikai. Paauglystėje vaikai išgyvena ne tik fizinius pokyčius, tačiau ima bręsti emociškai. Bendraamžiai ir jų nuomonė tampa dar svarbesnė, išryškėja nepriklausomybės ir laisvės siekis, todėl šiame amžiuje vaikams itin reikia supratimo, meilės bei tikslingų patarimų. Iš pradžių susidūrę su skyrybomis paaugliai gali būti nustebę, tačiau vėliau jie gali jausti pyktį, liūdesį ar nusivylimą. Vaikai supranta, ką jie jaučia, tačiau negali suvokti, kodėl būtent taip jie jaučiasi. Dažnai jie gali būti itin kritiški tėvams arba atvirkščiai – tapti labai supratingais ir užjaučiančiais.

Be to, berniukai ir mergaitės į skyrybas reaguoja taip pat skirtingai. Psichologai išskiria du elgesio susidūrus su stresine situacija variantus: išorinis, kai probleminis elgesys yra išreiškiamas agresijos, pykčio, melo pavidalu, ir vidinis, kuomet problema išgyvenama viduje, dažnai pasireiškia depresija, užsisklendimu ar nerimu. Psichologų nuomone berniukai tėvų skyrybas išgyvena pirmuoju būdu – iššaukdami šeimoje agresyvų konfliktą su agresijos bei antisocialaus elgesio protrūkiais. Tuo tarpu mergaitės skyrybas išgyvena užsisklendusios, tačiau tai nereiškia, kad jas silpniau paveikia tėvų skyrybos, jos tiesiog sugeba viduje nuslopinti savo emocijas, tačiau tai gali pasireikšti vėliau – depresijos ar nepasitikėjimo savimi formomis⁴⁷.

Taigi, galima daryti išvadą, kad atitinkamo amžiaus ir lyties vaikai skirtingai reaguoja į tėvų skyrybas, tačiau negalima vienareikšmiškai nuspręsti, kad vaikų reakcijos bus tokios pačios atitinkamame amžiaus tarpsnyje, kadangi kiekvienas vaikas yra unikalus ir gali reaguoti visiškai skirtingai. Tačiau reikėtų sutikti su tuo, jog, nors vaikas ir stipriai neišreiškia savo emocijų dėl tėvų skyrybų, nereiškia, kad jis neišgyvena – vaikas tiesiog tokiu būdu reaguoja į pasikeitusią situaciją šeimoje.

2.2.2. Vaiko vaidmuo tarptautiniuose šeimos konfliktuose

Globalizuojantis visuomenei, santuokos tarp skirtingų kultūrų ir pilietybių asmenų tapo įprastiniu reiškiniu pasaulyje. Nors tokio tipo santuokos laikomos praturtinančiomis skirtingas kultūras, tačiau kaip ir visose santuokose yra neišvengiami konfliktai, neretai pasibaigiantys

⁴⁷ Doescher S., Hare J., Morrow A.M. Parenting after divorce. Oregon State University Extension Service, 1996//<http://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/bitstream/handle/1957/25460/ECNO1465.pdf?sequence=3>; prisijungimo laikas: 2014-09-15.

skyrybomis. Pastaruoju metu pastebimas didėjantis skaičius tarptautinių šeimos konfliktų, kuriuose dalyviais yra ne tik mišrių kultūrų poros, tačiau ir jų vaikai. Tokių konfliktų eskalacija pasiekama tuo atveju, kai vienas iš tėvų be kito žinios grįžta į savo tėvynę kartu su savimi išsiveždamas ir vaiką. Skirtingos teisinės sistemos vis dažniau susiduria su didėjančiu tėvų vykdomo vaikų grobimo atvejų skaičiumi, kas siekia daugiau nei 100 000 atvejų per metus visame pasaulyje⁴⁸.

Kovai su tėvų vykdomu tarptautiniu vaikų grobimu yra priimti šie tarptautiniai dokumentai:

- 1) Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų⁴⁹. Šioje konvencijoje yra numatyta galimybė vienam iš tėvų, kurio vaikas pagrobtas, pateikti ieškinį dėl vaiko grąžinimo į tėvynę arba atkurti bendravimo teisę. Tokiu būdu siekiama apsaugoti vaiką nuo žalos, atsirandančios jį neteisėtai išvežus ar jo negražinus į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę.
- 2) Briuselio II reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo⁵⁰. Šiame reglamente yra nustatyta, kad vaikų grobimo bylose turi būti vykdomi valstybės, kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta, teismo priimti sprendimai.
- 3) Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija⁵¹ - tai tarptautinis dokumentas, kuriame plačiausia apimtimi nustatytos civilinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės vaikų teisės.

Vadovaujantis Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, tarptautinis vaikų grobimas vykdomas tada, kai: 1) vienas iš tėvų, neturintis išskirtinių tėvystės teisių, neteisėtai pagrobia vaiką nuolatinės gyvenamosios vietos ir išveža į užsienį; 2) vienas iš tėvų, neturintis išskirtinių tėvystės teisių, negražina vaiko į jos nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę ir taip pažeidžia globos ar bendravimo teises. Vaiko išvežimas ar laikymas laikomas neteisėtu, kai egzistuoja dvi sąlygos: 1) vaiką išvežant pažeidžiamos globos teisės, suteiktos asmeniui, institucijai ar kitai organizacijai atskirai ar kartu, pagal valstybės, kurioje vaikas nuolat

⁴⁸ Kiesewetter S., Paul C. Cross-Border Family Mediation. International Parental Child Abduction, Custody and Access Cases. Wolfgang Metzner Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2011. P. 11//https://www.wm-verlag.de/sites/wmv.site/files/produkte/downloads/Leseprobe_CrossBorderFamilyMediation.pdf; prisijungimo laikas: 2014-09-16.

⁴⁹ 1980 m. spalio 25 d. Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=166677&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2014-09-15.

⁵⁰ 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo// http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=44241&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2014-09-15.

⁵¹ 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2014-09-15.

gyveno prieš pat jį išvežant ar laikant, įstatymus; ir 2) jei išvežimo ar laikymo metu tomis teisėmis buvo kartu ar atskirai naudojamosi arba būtų buvę naudojamosi, jei vaikas nebūtų išvežtas ar laikomas⁵². Taigi šis procesas yra labai sunkiai išgyvenamas ne tik tarp tėvų, tačiau būtent vaikui sukeliamas stiprus psichologinis spaudimas, kuris ateityje gali pasireikšti įvairiomis psichologinėmis problemomis⁵³.

Staigus mylimo žmogaus dingimas vaiko gyvenime yra tik pradžia to, ką vaikas išgyvena tapdamas tėvų atliekamo vaikų grobimo dalyviu. Praėjus mėnesiams ar metams, vaikas ir jį pagrobęs vienas iš tėvų nuolat keliaus, keis vardus ir niekada negalės užmegzti tvirtų ryšių su kitais žmonėmis. Arba gali būti priešingai, vaikas ir vienas iš tėvų gali apsisistoti naujoje aplinkoje ir pradėti gyvenimą iš naujo. Tačiau viena yra aišku – vaikas šiuo momentu išgyvena staigų ir reikšmingą gyvenimo pokytį. Yra išskiriama, ką patiria vaikas, būdamas tėvų vykdomo grobimo dalyviu:

- 1) Vaikui mėnesius, metus nuolat būna įsiteikėjama tam, kad jis būtų kuo labiau atitolintas nuo kito iš tėvų, kurio nėra šalia. Tokie veiksmai atliekami ir dėl to, kad praėjus nemažai laiko po vaiko grobimo, kitam tėvui susitikus su vaiku būtų daug sunkiau bendrauti. Vaikas būna įtikinėjamas, kad jis išvyko savo noru, todėl ateityje tai gali sukelti papildomų psichologinių sunkumų vaikui. Vaikas gali jausti kaltę dėl to, kad išvyko su jį pagrobusiu vienu iš tėvų.
- 2) Norint išvengti bet kokio kontakto, vaikas būna priverstas slėptis kartu su jį pagrobusiu tėvu nuo kito iš tėvų.
- 3) Vaikui būna ribojamas kontaktas su aplinka. Pagrobęs vaiką tėvas bando įbauginti vaiką dėl to, kad jis nemėgintų bendrauti su asmenimis, kurie iš tikrųjų galėtų jam padėti, tokiais kaip policija, mokytojai, daktarai. Tai itin kenkia vaiko tinkamam išsilavinimui, socialinei apsaugai bei priežiūrai. Vaiką pagrobusiam tėvui tokiu būdu ribojant vaiko kontaktus su išoriniu pasauliu, vaikas jaučiasi pažeidžiamas, įbaugintas ir tampa priklausomas tik nuo vienintelio asmens – tėvo pagrobėjo.
- 4) Vaikui gali būti suteikiamas naujas vardas, gimimo data, vieta ar visa tapatybė ir nuolat primenama, kad negalima atskleisti tikrųjų savo duomenų. Kai kurie vaikai net gi būna priversti pakeisti savo išvaizdą, dar daugiau – rengtis kitos lyties atstovų

⁵² 1980 m. spalio 25 d. Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=166677&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2014-09-15.

⁵³ Sondaitė J. Tarpvalstybinė šeimos mediacija: psichologiniai aspektai//Psichologija sveikatai ir gerovei. 2013, Lietuvos psichologų kongresas. 2013 m. balandžio 25-27 d. kongreso pranešimų santraukų leidinys. Vilniaus universitetas, Lietuvos psichologų sąjunga, Vilniaus universiteto leidykla. P. 55.

drabužiais. Tokie veiksmai vaikui gali sukelti itin sunkias pasekmes – jis gali nesuprasti, kas jis iš tikrųjų yra, kokia jo tikroji tapatybė⁵⁴.

Apibendrinant vaiko vaidmens skyrybų procese temą, išskirtini du vaiko vaidmens skyrybų konfliktuose aspektai. Pirma, vaikas jau nuo 9 metų amžiaus tėvų skyrybas ir jų priežastis suvokia realistiškai. Taigi, darytina išvada, kad sulaukęs 9 metų amžiaus vaikas pradeda pilnavertiškai suvokti tiek savo, tiek tėvų vaidmenį šeimoje vykstančiose skyrybose. Antra, pažymėtina, kad tarptautiniai vaikų grobimo konfliktai yra aktuali problema visame pasaulyje, šia tema diskutuojama vis dažniau, kadangi kuriantis daugiau tarptautinių santuokų, o atitinkamai ir skyrybų, kurios neretai pažeidžia vaikų interesus, atsiranda niša tyrimams bei diskusijoms. Pavyzdžiui pateiktina 2011-2013 m. Lietuvos statistika: 2011 m. buvo pateikti 22 prašymai dėl vaikų, neteisėtai išvežtų į užsienį, 2012 m. – 29 prašymai, o 2013 m. – 31 prašymas. Ne toks didelis skaičius yra paduodamų prašymų dėl vaikų, neteisėtai išvežtų į Lietuvą: 2011 m. buvo pateikti 4 prašymai, 2012 m. – 9 prašymai, o 2013 m. – 10 prašymų. Taigi, negalima teigti, jog prašymų statistika kinta dideliais tempais, tačiau ji nuolat auga⁵⁵.

⁵⁴ U.S. Department of Justice Office of Justice Programs. The crime of family abduction: a child's and parent's perspective, 2010. P. 10-13//<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/229933.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-10-08.

⁵⁵ Neteisėtas vaikų išvežimas ir (ar) laikymas bei bendravimo teisių užtikrinimas 2011–2013 m.//<http://www.vaikoteises.lt/media/file/saule/Neteis%20vaiku%20isvez2.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-10-14.

III SKYRIUS. ŠEIMOS KONFLIKTŲ SPRENDIMO BŪDAI

3.1. Teismai kaip dažniausias šeimos konfliktų sprendimo būdas

Kiekvienas šeimos konfliktas yra prilyginamas nemokėjimui gražiai bendrauti, protingai derinti tarpusavio interesus bei poreikius⁵⁶. Priežastys, skatinančios kilti šeimos konfliktams yra labai įvairios, kas lemia ir konkretaus šeimos konflikto didesnę ar mažesnę eskalaciją. Priklausomai nuo konkretaus šeimos konflikto intensyvumo, tradicijų, požiūrio ar kitų aspektų, šeimos ginčus sprendžia skirtingais būdais, vienas iš jų, bene populiariausias – teismas.

Bylos, kurios kyla iš šeimos teisinių santykių sprendžiamos civilinio proceso tvarka, tačiau atsižvelgiant į tai, kad šeimos teisiniai santykiai yra specifiški, šių bylų nagrinėjimui yra keliami tam tikri ypatumai. Šeimai, kaip socialiniam ir teisiniam institutui yra teikiamas ypatingas dėmesys. Dėl šios priežasties, šeimos santykiuose egzistuoja sustiprėjęs viešasis interesas, pasireiškiantis padidėjusiu visos visuomenės suinteresuotumu šeimos bylų baigtimi. Būtent tai ir lemia šeimos bylų nagrinėjimo ypatumus, kuomet įstatymais šio tipo byloms yra nustatytos pagrindinių civilinio proceso principų išimtys⁵⁷.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) XIX skyriuje yra išvardytos keturių rūšių šeimos bylos:

- 1) Bylos dėl santuokos nutraukimo ar pripažinimo negaliojančia, dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium (separacijos).
- 2) Bylos dėl tėvystės (motinystės) nustatymo.
- 3) Bylos dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo.
- 4) Bylos dėl tėvų valdžios apribojimo⁵⁸.

Aukščiau nurodytas šeimos bylų sąrašas nėra baigtinis, tai gali būti bylos dėl išlaikymo priteisimo, išlaikymo pakeitimo dydžio ir formos pakeitimas bei jo nutraukimas, bylos dėl vedybų sutarties pripažinimo negaliojančia, bylos dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo tėvams gyvenant skyrium, bylos dėl bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jį auklėjant, bylos dėl

⁵⁶ Gedvilienė G., Gedvilas R., Krivickienė V. Šeimų požiūris į santuoką sprendžiant konfliktus//SOTER. 2009, Nr.31(59), p. 85.

⁵⁷ Stauskienė E. Teismo vaidmuo šeimos teisinių santykių bylose//Notariatas. 2013, Nr. 15, p. 24-25.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

vaiko bendravimo su artimaisiais giminaičiais bei kiti ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių.

Šeimos bylų nagrinėjimo ypatumai, kaip jau buvo minėta, atsiranda dėl to, jog šeimos ginčai pasižymi žymiai didesniu viešumo elementu, todėl juose išskiriamas didesnis prioritetas viešojo intereso apsaugai, kuri pirmiausia pasireiškia per labiausiai pažeidžiamos socialinės grandies – nepilnamečių apsaugą. Šiuo atveju išryškėja ne tik aktyvus teismo vaidmuo, tačiau ir aktyvus įvairių valstybinių įstaigų ir institucijų, atsakingų už vaikų teisių apsaugą, dalyvavimas. Aktyvus teismo vaidmuo pasireiškia atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl vaiko neteisėto negražinimo, nustatinėjama jo gyvenamoji vieta su vienu iš tėvų separacijos ar santuokos nutraukimo atvejais, taip pat sprendžiami klausimai, turėsiantys įtakos vaiko ateičiai – jo gyvenimo sąlygoms, socialinei aplinkai, teisėms į bendravimą su vienu iš tėvų ir kitiems vaiko interesams. Aktyvus teismo vaidmuo pasireiškia įvairiais būdais:

- 1) Taikinimo privalomumas. Būtent šeimos ginčiuose yra iškeltas prioritetas – kuo greitesnis ginčo pašalinimas, kurio gali būti siekiama įvairiomis priemonėmis, tokiomis kaip proceso spartinimas, teismo aktyvumas, specialistų pagalba ir t. t. Tačiau, daug svarbiau šeimos bylose yra atkurti teisinę ir socialinę taiką⁵⁹. LR CK 3.5, 3.54, 3.64, LR CPK 384 straipsniuose yra įtvirtinta teismo pareiga imtis priemonių šeimos ginčo šalims sutaukyti. Siekdamas šalių sutaukinimo ir vaikų teisių ir interesų apsaugos, teismas turi teisę sutuoktiniams paskirti ne ilgesnį kaip šešių mėnesių terminą susitaikyti. Paskyrus susitaikymo terminą, bylos nagrinėjimas stabdomas, byla atnaujinama vieno iš sutuoktinių prašymu praėjus teismo nustatytam susitaikymo terminui⁶⁰. Dar viena taikinimo priemonė, kurios teismas gali imtis šeimos bylose yra mediacija, tačiau apie ją bus pasisakyta vėliau.
- 2) Teismo teisė peržengti pareikštų reikalavimų ribas. LR CPK 376 str. 3 d. įtvirtinta, kad teismas, atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaikšėjusias bylos aplinkybes, turi teisę viršyti pareikštus reikalavimus, t. y. gali patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu, o to paties straipsnio 4 dalis numato, kad, jeigu byloje pareikštas vienas iš įstatymuose numatytų alternatyvių reikalavimų, teismas, nustatęs, jog tenkinti pareikštą reikalavimą nėra pagrindo, gali savo iniciatyva, kai yra pagrindas, taikyti įstatymuose numatytą alternatyvų asmens (ar vaiko) teisių ar

⁵⁹ Stauskienė E. Teismo vaidmuo šeimos teisinių santykių bylose//Notariatas. 2013, Nr. 15, p. 25-26.

⁶⁰ Tamošiūnienė E., Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai: mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 283-285.

teisėtų interesų gynimo būdą⁶¹. Taip pat, teismas savarankiškai gali spręsti dėl būtinybės į šeimos bylos nagrinėjimą įtraukti trečiuosius asmenis. Taigi, teismui, siekiant užtikrinti viešojo intereso šeimos bylose tinkamą užtikrinimą, įstatymais suteikiama teisė viršyti šalių pareikštus reikalavimus bei taikyti alternatyvų teisių ir teisėtų interesų gynimo būdą⁶².

- 3) Teismo teisė savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu, jo nuomone tai yra būtina siekiant išspręsti bylą teisingai (LR CPK 160 str. 1 d. 6 p., 376 str.). Ši įstatymų nuostata yra laikoma viena iš civilinio proceso principų – dispozityvumo ir rungimosi, išimčių ir gali būti aiškinama kaip suteikianti teismui teisę, jei yra būtinybė, veikti savo iniciatyva. Ši taisyklė neturėtų būti taikoma visoms šeimos byloms, teismas, nagrinėdamas šeimos bylas, turėtų atsižvelgti į kiekvienos bylos individualias aplinkybes ir tik nustatęs, kad yra būtinybė, gali vienai ar kitai šeimos bylai taikyti įrodymų rinkimo teismo iniciatyva nuostatą. Šiuo atveju yra atkreipiamas dėmesys būtent į nepilnamečių, kaip labiausiai pažeidžiamų šeimos narių, interesus. Tačiau, teismo teisė savo iniciatyva rinkti įrodymus neturi būti suprasta kaip šalių atleidimas nuo pareigos rinkti įrodymus, priešingai, ginčo šalys turi būti aktyvios ir padedant teismui prisidėti prie operatyvaus ir greito ginčo išsprendimo⁶³.
- 4) Teismo teisė savo iniciatyva taikyti laikinąsias apsaugos priemones. Teismas, atsižvelgdamas į sutuoktinių vaikų, vieno iš sutuoktinių interesus, vadovaudamasis LR CPK 144 str. 2 d.⁶⁴ gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones, pavyzdžiui, įpareigoti vieną iš sutuoktinių gyventi skyrium, nustatyti nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, įpareigoti vieną sutuoktinį netrukdyti kitam sutuoktiniui naudotis tam tikru turtu ir kitas, LR CK 3.65 str. 2 d.⁶⁵ numatytas ir kitas laikinąsias apsaugos priemones.

Taigi, iš to, kas išdėstyta, galima teigti, jog teismui, kaip šeimos ginčų sprendimo būdai, yra suteikta nemažai teisių, siekiant užtikrinti kuo saugesnį, efektyvesnį ir greitesnį šeimos ginčų nagrinėjimo procesą. Įvertinus šeimos bylų skaičiaus teismuose⁶⁶ (1 lentelė) bei išnagrinėjimo trukmės⁶⁷ (2 lentelė) statistiką, akivaizdu, kad šeimos bylų skaičius Lietuvos teismuose yra tikrai didelis ir sudaro 10 ir daugiau procentų visų teismuose nagrinėjamų bylų. Be to, atkreiptinas

⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁶² Stauskienė E. Teismo vaidmuo šeimos teisinių santykių bylose//Notariatas. 2013, Nr. 15, p. 28.

⁶³ Ten pat. P. 29.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

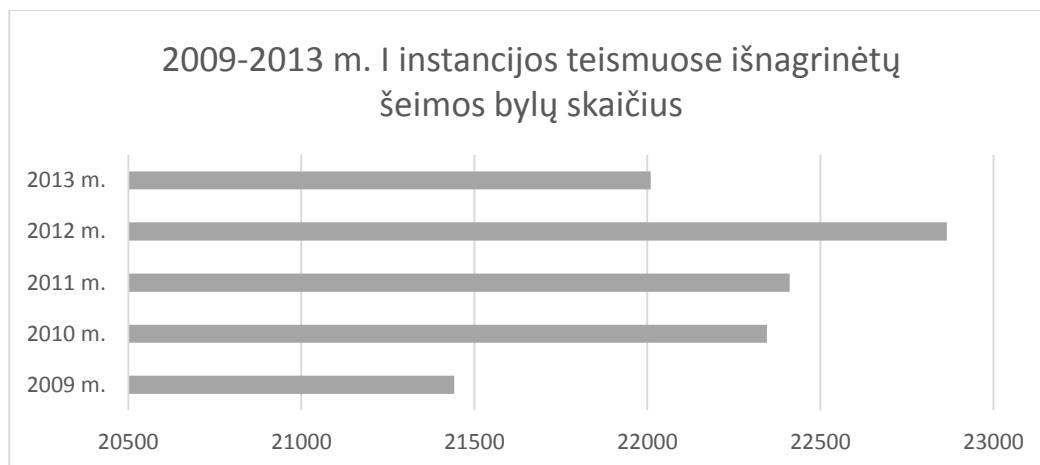
⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁶⁶ Duomenys iš <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>; prisijungimo laikas: 2014-10-19.

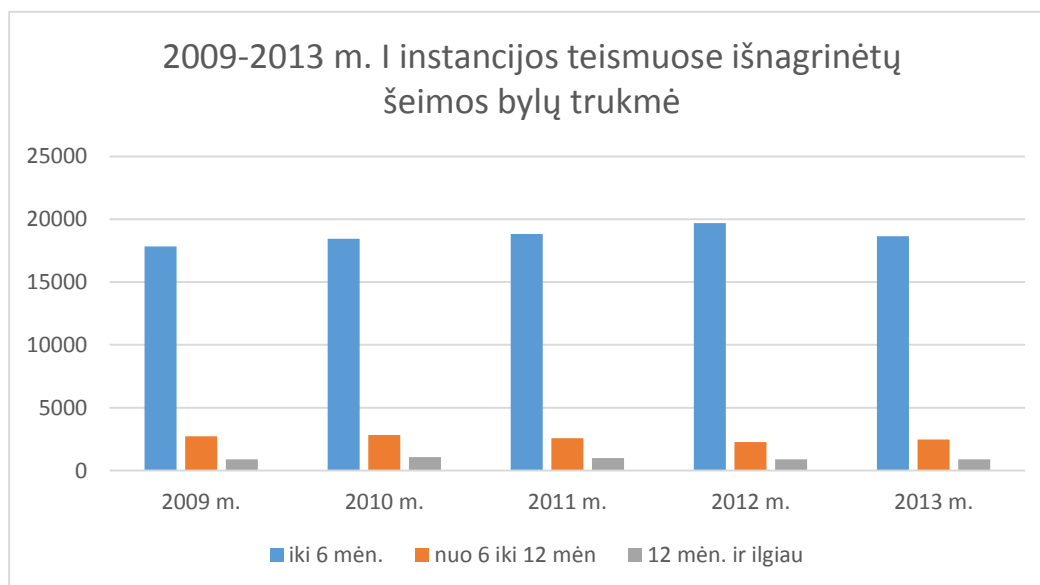
⁶⁷ Ten pat.

dėmesys, jog didžioji dauguma šeimos bylų išnagrinėjamos per 6 mėnesių trukmę. Tačiau, yra nemažas skaičius bylų, kurios nagrinėjamos 6-12 mėnesių ir daugiau ir ši statistika per 2009-2013 metų laikotarpį beveik nesikeičia. Taigi, darytina išvada, kad tiek šeimos bylų nagrinėjimo teismuose skaičius, tiek jų nagrinėjimo trukmė rodo, jog pasitelkus alternatyvius teismui šeimos ginčo sprendimo būdus, šeimos bylų statistika, teismų krūvis, laiko bei pinigų sąnaudos galėtų ženkliai sumažėti.

1 lentelė

2 lentelė

3.2. Mediacija kaip galima alternatyva teismui šeimos konfliktuose

Teismas, kaip vienas iš dažniausiai pasirenkamų šeimos ginčų sprendimo būdų siekia atkurti pažeistų ginčo šalių teisių pusiausvyrą, priima šalims privalomus sprendimus, jų įgyvendinimui turi įstatymuose įtvirtintas imperatyvias nuostatas, kurių privalu laikytis. Tačiau,

teismas ne visuomet yra tinkama priemonė spręsti šeimoje kilusius ginčus, neretai šeimos nariams teisminiai procesai sukelia nusivylimą, stresą, piniginius praradimus ir kitus neigiamus aspektus, kurie ne priveda prie ginčo sprendimo, tačiau tik dar labiau atitolina ginčo šalis nuo minčių apie bandymus ieškoti sprendimo būdų.

Be abejonės, nereikia pamiršti teismui pavestos pareigos šeimos bylose imtis taikintojo vaidmens. LR CK 3.54 straipsnyje⁶⁸ įtvirtina, kad teismas privalo imtis priemonių sutuoktiniams susitaikyti. Minėto LR CK straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse priemonės sutuoktinių taikinimui detalizuotos - teismas vieno sutuoktinio prašymu arba savo iniciatyva gali nustatyti ne ilgesnį kaip šešių mėnesių terminą sutuoktiniams susitaikyti, tuomet santuokos nutraukimo byla sustabdoma, o byla atnaujinama praėjus teismo nustatytam terminui vieno iš sutuoktinių prašymu. Jeigu per vienerius metus nuo susitaikymo termino pradžios nė vienas iš sutuoktinių nereikalauja nutraukti santuokos, prašymas dėl santuokos nutraukimo paliekamas nenagrinėtas. Tačiau, jeigu sutuoktiniai daugiau nei vienerius metus kartu bendrai nebegyvena arba termino susitaikyti nustatymas iš esmės prieštarautų vieno sutuoktinio ar jų vaikų interesams, taip pat kai abu sutuoktiniai reikalauja nagrinėti bylą iš esmės, terminas susitaikyti nenustatomas⁶⁹. LR CPK 384 straipsnio 3 ir 4 dalyse⁷⁰ išsamiai reglamentuojama šalių taikinimo procedūra santuokos nutraukimo bylose. Jei šalys susitaiko, apie susitaikymą jos praneša teismui, kuris rašytinį šalių pareiškimą dėl susitaikymo prideda prie bylos, o žodinį pareiškimą įrašo į teismo posėdžio protokolą. Teismas, gavęs šalių pareiškimą dėl susitaikymo, nutartimi bylą nutraukia⁷¹.

Nepaisant to, kad teismas imasi atitinkamų taikinimo priemonių, dažniausiai teismo sprendimai vis tiek būna naudingi tik vienai iš ginčo šalių (angl. „win-lost“). Šiuo atveju visiškai priešingą ginčų sprendimų rezultatą siūlo šeimos mediacija, kurios vienas pagrindinių požymių yra tai, kad mediacija pasiekti susitarimai būna palankūs tiek vienai, tiek kitai ginčo pusei (angl. „win-win“).

Prieš daugiau nei dešimtmetį, 1998 m. sausio 21 d. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė Rekomendaciją dėl šeimos mediacijos Nr. 98 (1)⁷², kurios 10 straipsnyje įtvirtinta, kad šeimos mediacija yra procesas, kurio metu trečioji nepriklausoma ir nešališka šalis (mediatorius) padeda ginčo šalims pasiekti bendrą susitarimą⁷³. Be to, minėtoje rekomendacijoje išdėstyti šeimos mediacijos privalumai: šeimos mediacija pagerina šeimos narių tarpusavio bendravimą, mažina ginčo tarp šeimos narių intensyvumą, yra orientuota į tėvų ir vaikų tarpusavio santykius

⁶⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁷¹ Ten pat.

⁷² Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member States on Family Mediation//http://www.tm.lt/dok/MK_rekomendacija_del_seimos_mediacijos.pdf; prisijungimo laikas: 2014-11-08.

⁷³ Ten pat.

ateityje ir kiti⁷⁴. Šeimos mediacijos būdu yra sprendžiami įvairūs ginčai kylantys šeimoje, tiek turtiniai, tiek neturtiniai, nesutarimai dėl vedybų sutarčių, klausimai, išskylantys skyrybų metu, pavyzdžiui, dėl vaikų priežiūros ir bendravimo su jais, įvaikinimo, alimentų mokėjimo ir kiti⁷⁵. Taigi, toliau bus detaliau atskleidžiama teisminės ir neteisminės šeimos mediacijos samprata ir jos pagrindiniai principai.

3.3. Teisminė ir neteisminė šeimos mediacija

Šeimoje kilusiems ginčams, kurių šeimos nariai nenutaria perkelti į teismą, vienas iš alternatyvių ginčo sprendimų būdų tampa būtent šeimos mediacija. Šeimos mediacijos ginčų spektras yra labai platus, tai gali būti skyrybos, vaikų globos, išlaikymo ar bendravimo klausimai, ginčai tarp giminių ir daugelis kitų ginčų. Susidomėjimas ne ginčo perdavimu į teismą, tačiau šeimos mediacija, kyla būtent iš šeimos mediacijos akivaizdžių privalumų, kurių sąrašas nėra baigtinis:

- 1) Galimybė pačioms ginčo šalims, o ne teisėjui, priimti už jas sprendimą.
- 2) Greitas, efektyvus bei pigus procesas, ko teismo procesai dažniausiai negali pasiūlyti.
- 3) Šalys gali priimti kūrybišką, lankstų sprendimą, kurį, pasikeitus tam tikroms aplinkybėms galima paprasčiau pakeisti.
- 4) Šalys ne supriešinamos, tačiau atvirkščiai, skatinamos palaikyti taikius santykius.
- 5) Mediacijos metu ginčo šalys gali visapusiškai išsikalbėti, atsiskleisti, išsakyti mintis, jausmus bei priežastis, sukėlusias ginčą.

Vienas iš probleminių šeimos mediacijos aspektų yra šeimos mediacijos privalomumo klausimas. Mokslininkai diskutuoja, ar šeimos mediaciją įtvirtinus kaip privalomą nebūtų pažeistas vienas pagrindinių, savanoriškumo principas? O gal priešingai – savanoriškumas nebūtų pažeistas, kadangi būtų pasiektas bene svarbiausias tikslas – efektyvus mediacijos skatinimas, kas lemtų sėkmingai augantį šeimos ginčų sprendimų skaičių ne teismuose. Doc. dr. Natalija Kaminskienė nagrinėdama privalomos mediacijos temą, iškėlė klausimą, kaip būtų galima įtikinti visuomenę, teismus bei visą valstybę, kad mediacija gali būti efektyvus ir naudingas būdas spręsti ginčus ir kaip vieną iš variantų siūlo būtent privalomos mediacijos įvedimą kai kurių kategorijų ginčiuose, pabrėždama būtent šeimos ginčus, ypač skyrybų bylas⁷⁶. Mediacijos, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, viešinimas bei skatinimas be

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Zaksaitė S., Garalevičius Z. Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės//Teisės problemos. 2009, Nr. 4 (66), p. 71.

⁷⁶ Kaminskienė N. Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai// Jurisprudencija. 2013, Nr. 20(2), p. 685.

abejonės laikytinas privalomos mediacijos šeimos ginčiuose instituto privalumu. Tačiau, atsižvelgiant į valstybių praktiką šiuo klausimu, nėra vienareikšmės tendencijos, kuri, privalomos ar neprivalomos, šeimos mediacijos modelį valstybės įtvirtinusios savo įstatymuose.

Privalomos mediacijos pradininkėse JAV privaloma šeimos mediacija taikoma daugelyje valstijų, ypač skirybę ir vaikų globos klausimuose, tokiu atveju teismas turi teisę reikalauti, kad šalys pasinaudotų mediacija⁷⁷. JAV pavyzdžiu pasekė ir Kanada, 1999 metais įtraukusi į civilinio proceso sistemą privalomos mediacijos taisyklę, kuri, nors ir buvo įvesta dviejų metų bandomajam terminui, po atliktų tyrimų ir studijų, privalomai mediacijai pateisinus lūkesčius, liko galioti iki šiol⁷⁸.

Kitose šalyse šeimos mediacijos privalomumas yra vertinamas kiek atsargiau, kai kur netgi gana griežtai, štai pavyzdžiui Austrijoje Aukščiausiasis Teismas neseniai vienoje byloje pasisakė, kad mediacija privaloma negali būti vaiko globos byloje net tuo atveju, jei tai būtų naudinga apginti vaiko interesus⁷⁹. Taip pat ir Vokietijoje mediacija yra laikoma visiškai savanoriškumo principu grindžiamu procesu, išskyrus išimtis, kurias gali nusistatyti Vokietijos žemės, įsivesdamos reikalavimą atitinkamais atvejais (pvz. smulkūs ginčai, šmeižtas) ginčą spręsti specialiose taikinimo įstaigose⁸⁰. Iš aktualios Europos Parlamento atliktos studijos⁸¹ galima spręsti kokia yra privalomos šeimos mediacijos situacija kitose valstybėse. Daugelyje šalių, pavyzdžiui Airijoje, Belgijoje, Australijoje, Šveicarijoje šeimos mediacija yra savanoriška⁸². Bulgarijoje, esant skirybę ginčui, teismas privalo nukreipti šalis į mediaciją ar kitą procedūrą išspręsti ginčą taikiai, tačiau šalys nėra įpareigojamos, jos gali rinktis, ar pasinaudoti teismo pasiūlymu. Prancūzija, nors ir ilgą laiką buvo nusiteikusi skeptiškai privalomos mediacijos klausimu, šiuo metu atlieka bandomąjį privalomos mediacijos procesą – šalys, besikreipiančios į teismą su siekiu išspręsti atitinkamą šeimos ginčą, yra įpareigtos pasinaudoti mediacija. Jei šalys nesilaikys teismo įpareigojimo, jų reikalavimai teisme gali būti pripažinti nepriimtinais. Šis bandomasis privalomos teisminės šeimos mediacijos projektas vyksta iki 2014 m. gruodžio 31 d⁸³. Taigi, akivaizdu, kad skirtingose pasaulio valstybėse

⁷⁷ Kaminskienė N. Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai// Jurisprudencija. 2013, Nr. 20(2), p. 693.

⁷⁸ „Mandatory Mediation“. A recent study in Canada and the “result” of schemes in Australia and Singapore shed light on the question of whether mandatory mediation is likely to be successful in Asia// <http://www.legco.gov.hk/yr01-02/english/panels/ajls/papers/aj0422-1574-1e-scan.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-11.

⁷⁹ European Parliament's Committee on Legal Affairs study "Rebooting" the Mediation Directive: assessing the limited impact of implementation of the Mediation Directive and proposing measures to increase the number of mediations in EU, 2014//[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf); prisijungimo laikas: 2014-11-11.

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ Ten pat.

⁸² Sondaitė J. Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis. Socialinis darbas: mokslo darbai. 2006, Nr. 5(2), p. 25.

⁸³ European Parliament's Committee on Legal Affairs study "Rebooting" the Mediation Directive: assessing the limited impact of implementation of the Mediation Directive and proposing measures to increase the number of

privalomos mediacijos klausimas yra skirtingai vertinamas. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad valstybės, pripažįstančios mediacijos savanoriškumą pamatiniu principu, tačiau darančios išimtis kai kurių tipų ginčiuose mediaciją įtvirtinti privaloma – bene dažniausiai pasirenka šeimos ginčus kaip pagrindinį ginčų tipą, kuriam privaloma mediacija yra taikoma.

Atskirai pabrėžiama teisminė mediacija yra konflikto sprendimo procesas, kurio metu neutralūs ir nešališki teisėjai ar jų nurodyti asmenys (mediatoriai) padeda šalims priimti taikų sprendimą. Dažnai mediatoriais teisminėje mediacijoje būna teisėjai, išklaušę specialius mediacijos mokymus. Tačiau, nepavykus mediacijai, šie teisėjai negali būti skiriami teisėjais ar kviečiami liudytojais toje pačioje byloje, kurios šalių ginčą medijavo. Teisminė ir neteisminė mediacija skiriasi daugeliu aspektų, pavyzdžiui, teisminės mediacijos metu mediatoriais gali būti ir teisėjai ir privatūs asmenys, kai tuo tarpu neteisminėje mediacijoje – tik privatūs asmenys. Dar vienas šių dviejų mediacijos rūšių skirtumas – teisminė mediacija yra orientuota į teises ir pareigas, jai būdingas vertinamasis stilius, o neteisminė mediacija orientuojasi į ginčo šalių interesus, pasitelkiant lengvinamąjį stilių⁸⁴. Atsižvelgiant į visame pasaulyje aktualų šeimos ginčų, ypatingai skyrybų, reiškinių, teisminė mediacija yra plačiai taikoma šeimos ginčams. Dėl šeimoje kilusių ginčų sprendimo į teismus besikreipiantiems asmenims yra siūloma ginčą išspręsti kitu, alternatyviu teisminės šeimos mediacijos būdu. Žemiau bus trumpai aptarta, kaip teisminė mediacija šeimos ginčiuose reglamentuota kai kuriose Europos šalyse.

- 1) Anglijoje ir Velse teisminę mediaciją reglamentuoja Civilinio proceso taisyklės, taikomos civiliniams ginčams, o būtent šeimos ginčams spręsti yra priimtos Šeimos proceso (įvaikinimo) taisyklės, harmonizuojančios šeimos ginčams taikomas taisykles kartu su Civilinio proceso taisyklėmis. Civilinio proceso taisyklėse numatyta ginčo šalių pareiga apsvarstyti galimybę pasinaudoti alternatyvia ginčų nagrinėjimo forma, pavyzdžiui, diskusija, derybos, mediacija ir kitos. Šeimos proceso taisyklėse taip pat numatyta, kad šalys yra skatinamos pasinaudoti alternatyviomis ginčų sprendimo formomis, jei teismas nusprendžia, kad atitinkamas ginčų sprendimo būdas konkrečiai situacijai yra tinkamas. Civilinėse bylose, kurios susijusios su vaikais, teismas prieš pirmąjį posėdį arba jo metu vykdo sutaukinimo susitikimus, kuriuose dalyvauja Vaikų ir šeimos teismo Paramos tarnybos pareigūnai. Tokio pobūdžio susitikimai vyksta nuo 30 minučių iki 1 valandos, jų metu minėti pareigūnai siekia išspręsti kilusias problemas iki teismo nagrinėjimo. Pažymėtina, kad pareigūnai nėra apmokyti kaip mediatoriai, jie

mediations in EU, 2014//[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf); prisijungimo laikas: 2014-11-12.

⁸⁴ Zaksaitė S., Garalevičius Z. Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės//Teisės problemos. 2009, Nr. 4 (66), p. 72-73.

laikomi teismo pareigūnais, todėl visa informacija, kuri būna atskleista susitikimuose, gali būti panaudota ir teismo posėdžiuose⁸⁵.

- 2) Prancūzijoje mediacija taikoma įvairaus tipo: šeimos, administraciniuose, darbo, komerciniuose ginčiuose. Privaloma mediacija Prancūzijoje neįtvirtinta, laikoma, kad ginčo šalys yra laisvos pasirinkti ar ne mediaciją konkrečiam ginčui spręsti⁸⁶. Prancūzijos kasacinis teismas yra pasisakęs, kad šalys, sutartyje numačiusios mediaciją kaip alternatyvų ginčo sprendimo būdą, privalo šiuo būdu stengtis spręsti ginčą, o teismas turi teisę atsisakyti priimti ieškinį, jei šalys nebandė ginčo spręsti numatytu alternatyviu būdu. Gavęs ginčo šalių sutikimą, teisėjas gali paskirti trečiąjį asmenį (mediatorių), kuris imsis šalių sutaikymo. Mediacija negali trukti ilgiau nei tris mėnesius, tačiau vieną kartą terminas gali būti pratęstas. Taip pat pažymėtina, kad teisėjas Prancūzijoje yra aktyvus mediacijos proceso dalyvis, jis net gi gali nutraukti mediacijos procesą pasinaudodamas diskrecijos teise. Mediacija priimtas susitarimas laikomas privalomu *erga omnes* ir nėra skundžiamas apeliacine tvarka⁸⁷. Kaip jau minėta, Prancūzijoje nėra įtvirtinta privaloma mediacija, tačiau yra planuojama šeimos ginčiuose, o konkrečiau skyrybų procese ar tėvų valdžios apribojimo klausimuose įtvirtinti teisėjui teisę privalomai šalis nukreipti į mediaciją. Tačiau nukreipimas apimtų ne privalomai visą ginčą išspręsti mediacijos būdu, tačiau tik susitikimui su mediatoriumi. Be abejonės, sankcijų už šalių atsisakymą ginčą spręsti mediacijos būdu įstatymų leidėjas nenumatytų, o šį klausimą paliktų spręsti teisėjui⁸⁸.
- 3) Estijoje įstatymai įtvirtina teismo susitaikymo modelį šeimos mediacijos neišskiriant į atskirą grupę. Panašiai, kaip ir Lietuvoje, Estijoje teismas yra įpareigotas, kad kiekvieno teismo proceso metu teisėjas veiktų aktyviai ir padėtų ginčo šalims pasiekti taikų susitarimą. Teismas gali siūlyti pirminį kompromisinio susitarimo variantą, teismas net gi gali pasiūlyti nutraukti posėdį, jei tai padėtų šalims pasiekti taikų susitarimą ir išspręsti ginčą už teismo ribų arba kreiptis į taikintoją (Estijoje advokatai gali veikti kaip taikintojai). Konkrečiai šeimos

⁸⁵ Zaksaitė S., Garalevičius Z. Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės//Teisės problemos. 2009, Nr. 4 (66), p. 76-77.

⁸⁶ European Parliament's Committee on Legal Affairs study "Rebooting" the Mediation Directive: assessing the limited impact of implementation of the Mediation Directive and proposing measures to increase the number of mediations in EU, 2014//[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf); prisijungimo laikas: 2014-11-09.

⁸⁷ Zaksaitė S., Garalevičius Z. Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės//Teisės problemos. 2009, Nr. 4 (66), p. 78.

⁸⁸ An Overview of French Mediation//<http://www.mediation-in-europe.eu/download.asp?ln=&idtema=1&idtemacat=2&file=News%2FFiles%2F39%2FAn+Overview+of+French+Mediation.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-09.

ginčiuose civilinio proceso įstatymai įtvirtina, kad teismui atidėjus posėdį, sutuoktiniams būtinai turi būti paskiriamas šeimos konsultantas. Pažymėtina išimtis - jei ginčas būna susijęs su vaikų interesais, teismas privalo kviešti šalis į posėdį ir bandyti jas sutaukyti. Pozityviomis Estijos įstatymų nuostatomis laikomos teismo teisė, esant tėvų prašymui, inicijuoti mediacijos procesą bei privalomumas abiem tėvams dalyvauti šeimos mediacijoje, jei ginčas susijęs su teismo nustatyto bendravimo su vaiku pažeidimo⁸⁹.

- 4) Lietuvoje, kaip jau buvo minėta, LR CPK įtvirtinta teismo pareiga dėti pastangas ginčo šalis sutaukyti, siekti kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, ypatingai skiriamas dėmesys skyrybų byloms, vaikų interesų užtikrinimui ir t. t. Lietuvoje teisminė mediacija apibrėžiama kaip ginčų sureguliuojimo procedūra, kurios paskirtis – padėti šalims civilinėse bylose išspręsti ginčą taikiai tarpininkaujant vienam ar keliems mediatoriams (tarpininkams)⁹⁰. Lietuvoje nėra įtvirtinta specifinių šeimos mediacijos taisyklių, mediacijos procesas yra bendrai nustatytas visų tipų ginčams, dėl kurių galima sudaryti taikos sutartį. Teisėjų tarybos patvirtintose Teisminės mediacijos taisyklėse⁹¹ ginčo perdavimą teisminei mediacijai gali inicijuoti civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas arba bet kuris dalyvaujantis byloje asmuo⁹².

Taigi, apibendrinus tai, kas išdėstyta, įvairiose pasaulio valstybėse, priklausomai nuo konkrečioje valstybėje egzistuojančios teisinės sistemos, vertybinių normų, požiūrių bei nuostatų, šeimos mediacija vis dažniau yra pripažįstama kaip naudinga ir efektyvi alternatyva teismui šeimos ginčiuose. Kai kurioms valstybėms atsisakant privalomos mediacijos instituto, šeimos mediacija neretai tampa ta išimtimi, kurią valstybė pripažįsta leistina ir suteikia jai privalomumo. Nors pateikta tik nedaugelis pasaulio valstybių mediacijos pavyzdžių, tačiau akivaizdu, kad teisinis reglamentavimas valstybėse yra panašus tuo, jog mediacija vykdoma valstybių civilinio proceso rėmuose. Šiuo atveju, šeimos teisminė mediacija dažniausiai neišskiriama ir neregamentuojama atskirai, mediacijos procesas taikomas bendrai visiems ginčams, kartais su tam tikromis išimtimis šeimos ginčams. Manytina, kad atsižvelgiant į šeimos teisinių santykių prigimtį bei specifinius šeimos narių santykius, teisminė šeimos mediacija

⁸⁹ Zaksaitė S., Garalevičius Z. Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės//Teisės problemos. 2009, Nr. 4 (66), p. 78-79.

⁹⁰ Informacija iš www.teismai.lt; prisijungimo laikas: 2014-11-09.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr. 13P-122-(7.1.2) patvirtintos Teisminės mediacijos taisyklės//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=484066&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2014-12-13.

⁹² Ten pat.

galētu būti išskiriama ir vykdoma pagal privalomas pirmines procedūras, neapsiribojant vien teismų pareiga siekti sutaisyti šalis, skatinti pasiekti taikų susitarimą.

IV SKYRIUS. VAIKO ĮTRAUKIMAS Į MEDIACIJOS PROCESĄ - TEORINIAI ASPEKTAI, UŽSIENIO PRAKTIKA IR NIŠA LIETUVAI

4.1. Vaiko įtraukimo į mediaciją instituto samprata

Šeimoje tėvams ar vienam iš tėvų nusprendus pradėti skyrybų procesą, galima sakyti, didžiausias tėvų skyrybų poveikis tenka vaikui. Vaikas jaučiasi liūdnas, sunerimęs, dažnai kaltina save dėl tėvų skyrybų. Apie skyrybų poveikį vaikui jau buvo kalbėta anksčiau, todėl čia nebus analizuojama, ką jaučia, kokias mintis, išgyvenimus patiria vaikas skyrybų metu. Šiuo atveju tikslas yra pristatyti priemonę, kuri kai kuriose pasaulio šalyse yra stipriai įsitvirtinusi, o kai kurioms galėtų būti puikus pavyzdys, tai – vaiko įtraukimo į mediaciją institutas. Vaiko įtraukimas į mediaciją yra suprantamas kaip procesas, kurio metu vaikui suteikiama galimybė saugioje ir konfidencialioje aplinkoje pačiam pasipasakoti ir išreikšti jausmus, požiūrį į tėvų skyrybas.

Vaiko įtraukimas į mediacijos procesą paprastai organizuojamas dviem būdais: 1) tas pats mediatorius, kuris medijuoja ginčą tarp tėvų, taip pat atskirai nuo tėvų bendrauja su vaiku ir vėliau suteikia tėvams grįžtamąjį ryšį iš bendravimo su vaiku sesijos arba vaikas būna taip pat įtraukiamas į mediacijos procesą kartu su tėvais; 2) vaiko teisių specialistas bendrauja su vaiku atskirai, tuomet suteikia tėvams grįžtamąjį ryšį iš bendravimo su vaiku sesijos arba dalyvauja tėvų mediacijoje ir yra pristatomas kaip vaiko interesų atstovas. Pažymėtina, kad nurodyti vaiko įtraukimo į mediaciją būdai gali taip pat išsišakoti į dar skirtingas vaiko įtraukimo variacijas, pavyzdžiui, vieni autoriai pripažįsta, kad su vaiku galima kalbėtis iki mediacijos su tėvais pradžios, siekiant sužinoti, ką vaikas jaučia, kaip supranta visą situaciją ir tuomet perduoti informaciją tėvams. Ir tik tuomet, kai jaučiama, kad vaikas galės nuoširdžiai ir atvirai dalyvauti mediacijoje kartu su tėvais, jis taip pat įtraukiamas į mediaciją. Taip pat, pripažįstamas toks būdas, kai su vaiku bendraujama po priimto tėvų sprendimo dėl vaiko priežiūros, auklėjimo plano, su tikslu sužinoti, ką vaikas mano apie tėvų susitarimą, galbūt turi pastebėjimų, siūlymų, kaip planą būtų galima pakeisti. Vaikas gali būti kviečiamas į paskutinę tėvų mediacijos sesiją bei informuojamas apie priimtą tėvų sprendimą. Kiti autoriai pamini dar kitokias vaiko įtraukimo į mediaciją galimybes, pavyzdžiui, vaikams bendraujant su tėvais tiesiogiai mediacijos metu⁹³.

⁹³ Birnbaum R. Research report: The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes: A Literature Review, 2009//<http://www.justice.gc.ca/eng/tp-pr/fl-lf/divorce/vcsdm-pvem/pdf/vcsdm-pvem.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-12.

Taigi, vaiko įtraukimo į mediaciją būdai gali būti labai įvairūs, be abejonės, privalo būti atsižvelgta į konkretaus vaiko amžių, emocinę būklę bei kitus aspektus.

Kaip ir kiekviename procese, mokslininkų nuomonės vaiko įtraukimo į mediaciją klausimu išsiskiria. Vieni mokslininkai, remdamiesi vaiko teisių ir interesų pagrindu pateikia daug priežasčių, kodėl vaiko įtraukimas į mediaciją yra priimtinas ir naudingas procesas. Vaiko teisių teoretikai teigia, kad vaikai neturi būti laikomi nuosavybe, priešingai, vaikai turi dalyvauti procesuose, kur yra priimami sprendimai, pakeisiantys jų gyvenimą⁹⁴. Kiti autoriai priduria, kad vaikai nori būti informuoti ir žinoti, kaip vyksta skyrybų procesas, be abejonės, vaikai nori, kad jų norai, poreikiai taip pat būtų išgirsti⁹⁵. Dar kiti mokslininkai, vadovaudamiesi moksline literatūra bei tyrimais vaikų dalyvavimo mediacijoje klausimu, teigia, kad vaiko dalyvavimas tėvų skyrybose teigiamai koreliuoja su jo galimybe prisitaikyti prie pasikeitusios šeimos⁹⁶. Vaikų įtraukimas į mediaciją laikomas svarbiu, kadangi geriausiai išsiaiškinami tikrieji vaiko poreikiai, dėl ko tolimesnis tėvų mediacijos procesas tampa ne toks intensyvus bei užima mažiau laiko.

Be abejonės, nors yra daug mokslininkų, palaikančių vaiko įtraukimą į mediacijos procesą, tačiau ne mažiau jų išreiškia tvirtą nepritarimą. Yra mediatorių, kurie teigia, jog vaiko įtraukimas į mediaciją gali būti žalingas pačiam vaikui, kadangi juo gali būti manipuliuojama, verčiama pasirinkti vieną iš tėvų (kai nustatomas vaiko globos klausimas), tokiu būdu vaikui gali kilti vidiniai nerimo ir lojalumo konfliktai⁹⁷. Kartais, pasak mokslininkų, vaiko įtraukimas į mediaciją gali neigiamai atsiliiepti tuo atžvilgiu, kad vaikas mediacijos metu, pažinodamas savo tėvus, gali kalbėti tai, ką jo manymu vienas ar abu tėvai nori girdėti ir tokiu būdu vaikui naudos būtų mažai⁹⁸. Dar viena mokslininkų nuomonė – mediatoriui pristatant vaiko interesus, iš tikrųjų nežinant konkrečių interesų kilmės arba klaidingai ją suprantant vaikui gali būti sukelta papildomų problemų, t. y. vaiko interesai turi būti vertinami ne paviršutiniškai, tačiau kartu įvertinant kontekstą, kurio pagrindu interesai kyla. Be to, šiuo atveju paminima, kad vaiką įtraukiant į mediaciją ir suteikiant pernelyg didelį dėmesį pačiam vaikui vietoj to, kad būtų

⁹⁴ Elrod, Linda, D. Client-directed lawyers for children: It is the „right“ thing to do, 2007. *Pace Law Review*, 27, p. 875//<http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1143&context=plr>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

⁹⁵ Birnbaum R. Research report: The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes: A Literature Review, 2009//<http://www.justice.gc.ca/eng/tp-pr/fl-lf/divorce/vcsdm-pvem/pdf/vcsdm-pvem.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-12.

⁹⁶ Parkinson, P., Cashmore, J. Judicial conversations with children in parenting disputes: The views of Australian judges, 2007. *Legal Studies Research Paper No. 07/07*//http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=961997; prisijungimo laikas: 2014-11-12.

⁹⁷ Saposnek Donald, T. Working with children in mediation. In Jay Folberg, Ann Milne and Peter Salem (Eds.) *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*, 2007, p. 160//http://books.google.lt/books?id=NS3xyU0Bv4C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=loya&f=false; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

⁹⁸ Birnbaum R. Research report: The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes: A Literature Review, 2009//<http://www.justice.gc.ca/eng/tp-pr/fl-lf/divorce/vcsdm-pvem/pdf/vcsdm-pvem.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-12.

padedama susikurti strategijas, padėsiančias vaikui lengviau išgyventi tėvų skyrybų procesą, jam gali tapti dar didesne našta⁹⁹. Taip pat autoriai pateikia ir kitų argumentų, pasisakančių prieš vaiko įtraukimą į mediaciją, pavyzdžiui, vaikui, išsakyusiam savo poreikius ir supratusiam, kad atitinkami jo poreikiai vis dėlto nebus patenkinti, gali kilti nusivylimas, kadangi vaikui gali susidaryti įspūdis, jog jo pasisakymai mediatoriui yra visiška garantija vaiko poreikiams būti įgyvendintiems. Be to, vaikai kartais gali neišreikšti savo tikrųjų jausmų, kadangi bijo tėvų keršto ar pykčio, kuris gali būti nulemtas vaiko išsakyto požiūrio¹⁰⁰.

Taigi, egzistuoja dvi pusės nuomonių, pasisakančių už ir prieš vaiko įtraukimą į mediaciją. Tačiau šiame darbe laikomasi pirmosios nuomonės - pritarimo vaiko įtraukimui į mediacijos procesą, kadangi, argumentai prieš, yra laikytini ne bendra taisykle, tačiau tik jos išimtimis. Šiuo atveju profesionalūs, aukštos kvalifikacijos, turintys patirties šeimos ginčiuose mediatoriai yra ta atsvara, kuri, įtraukus vaiką į mediaciją, neleistų atsirasti neigiamam poveikiui nei tėvams, nei vaikui. Taigi, išskiriami šie pagrindiniai vaiko įtraukimo į mediacijos procesą privalumai, kurių sąrašas, be abejonės, nėra baigtinis: 1) vaikas gauna galimybę, kurią retai gauna neįtraukiami į skyrybų procesą vaikai, išsakyti savo nuomonę ir priimti sprendimus, lemsiančius jo tolimesnį gyvenimą šeimoje; 2) vaikas gali laisvai, saugioje ir patikimoje aplinkoje išreikšti tai, ką jaučia; 3) profesionalaus mediatoriaus pagalba suteikiama galimybė vaikui išsipasakoti, ką jis patiria tėvų skyrybų metu, kokių klausimų jis nori paklausti besiskiriančių tėvų.

Šiuo atveju svarbu paminėti, kad yra atlikta nemažai tyrimų, kuriuose buvo tiriamos šeimos, naudojusios savo mediacijos procese vaiko įtraukimo į mediaciją institutą. Žemiau bus aptarti du tyrimai, kurie dar kartą patvirtins, kad vaiko įtraukimas į mediaciją yra naudingas ir efektyvus procesas:

- 1) Naujojoje Zelandijoje 2006 metais buvo atliktas tyrimas¹⁰¹ su tikslu ištirti vaiko dalyvavimo mediacijoje modelį tėvų skyrybų metu ir tokiu būdu suprasti, ką iš tikrųjų tėvų skyrybų mediacijos, kurioje dalyvauja ir vaikas, metu patiria tėvai ir vaikai. Buvo tirama 17 šeimų, esančių įvairiose skyrybų proceso stadijose, kuriose dalyvavo ir vaikai (nuo 6 iki 18 metų). Tėvams, pradėjusiems teisminį skyrybų procesą buvo pasiūlyta dalyvauti mediacijoje, įtraukiant ir jų vaikus. Ypač buvo

⁹⁹ Warshak, Richard A. Payoffs and pitfalls of listening to children. *Family Relations*, 2003, 52, p. 374/<http://afcc-ca.org/downloads/wp-content/uploads/2013/S-CA-9c-Warshak-Listening-to-Children.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

¹⁰⁰ Birnbaum R. Research report: The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes: A Literature Review, 2009/<http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/divorce/vcsdm-pvem/pdf/vcsdm-pvem.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

¹⁰¹ Goldson, J. Hello, I'm a voice, let me talk. Child-inclusive mediation in family separation, 2006. Families Commission. Innovative practice fund No. 1/06/<http://www.familiescommission.org.nz/sites/default/files/downloads/IP-hello-im-a-voice.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

pabrėžiama, kad tyrimo tikslas bus padėti patiems tėvams adaptuotis įvairiose skyrybų stadijose kartu sutelkiant dėmesį į vaiko poreikius, vietoj abipusių sutuoktinių kaltinimų. Pažymėtina, kad tyrime nebuvo leista dalyvauti šeimoms, kurių nariai turi psichinių problemų, kuriose smurtaujama ar visiškai priešingai nusiteikusioms šeimoms. Gavus tėvų ir vaikų sutikimus dalyvauti tyrime, mediatoriai panaudodami atitinkamus bendravimo metodus (priklausomai nuo vaiko amžiaus), atskirai nuo tėvų bendravo su vaikais duodant galimybę jiems išsakyti, kokia situacija šeimoje yra jų akimis. Kadangi vaikai žinojo, jog tėvai bus informuoti apie vaikų išsakytą požiūrį, vaikai buvo informuoti, jog grįžtamasis ryšys tėvams apie mediatoriaus ir vaiko pokalbį tėvams bus perduotas. Vaikai taip pat buvo informuoti, kad jie bet kada gali pasitraukti iš proceso. Sesijos pabaigoje mediatorius pateikė vaikui santrauką to, ką vaikas išsakė, kad vaikas būtų tikras, jog būtent ši informacija pasieks tėvus, be to, vaikas turėjo veto teisę, jei tam tikros informacijos atskleisti vis dėlto nenorėtų. Tuomet mediatoriaus sesijos su vaiku metu išsakytas požiūris buvo perduotas tėvams į jų mediacijos sesiją. Vėliau, tėvai, vaikas bei mediatorius buvo pakviesti į vieną bendrą diskusiją. Po dviejų savaitių įvyko dar viena bendra sesija, kurios metu buvo aptariamas mediacijos metu nustatytų planų įgyvendinimas bei likę neišspręsti klausimai. Galutinis vykusio proceso įvertinimas buvo atliktas po vieno mėnesio, kurio metu specializuotas vertintojas atviru interviu apklausė tėvus ir vaikus (jaunesniems vaikams buvo pateiktas piešinių būdu pateiktas klausimynas), be to, tiriamieji buvo informuoti, kad jie bet kuriuo metu gali nutraukti vykdomą interviu ir sunaikinti atliekamą tiriamųjų interviu įrašą. Tyrimo rezultatai parodė, kad tokio pobūdžio procesu buvo patenkinti tiek tėvai, tiek vaikai. Tėvai atskleidė, kad pradėjo labiau suprasti, kokį poveikį konfliktas daro jų vaikams, kiek iš tikrųjų svarbu vaikų poreikiams yra tėvų tarpusavio bendravimas, kooperacija, taip pat, sustiprino sugebėjimus susitarti su buvusiu sutuoktiniu vaiko priežiūros, auklėjimo klausimais. Vaikai buvo taip pat patenkinti dalyvavimu mediacijos procese, kadangi jautė, jog jų nuomonė bei požiūris buvo svarbūs šeimos kontekste. Beje, tiek patys vaikai, tiek jų tėvai pastebėjo, kad sumažėjo nerimo jausmas dėl pasikeitimų šeimoje, kuris buvo nuolat jaučiamas iki mediacijos proceso, dalyvaujant vaikui¹⁰².

¹⁰² Goldson, J. Hello, I'm a voice, let me talk. Child-inclusive mediation in family separation, 2006. Families Commission. Innovative practice fund No. 1/06/<http://www.familiescommission.org.nz/sites/default/files/downloads/IP-hello-im-a-voice.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

- 2) Kitas tyrimas buvo atliktas Australijoje, 2010-2011 metais¹⁰³, kurio metu buvo tiriama 14 tėvų, kurie naudojami skyrybų mediacijos procesu įtraukiant į jį vaiką ir 19 tėvų, dalyvavusių skyrybų mediacijoje be vaikų įtraukimo į ją. Daliai pastarųjų tėvų mediacija įtraukiant vaikus pasiūlyta nebuvo dėl kai kurių priežasčių: vaiko įtraukimas į mediaciją buvo nepripažintas vietovėje, kurioje buvo medijuojama, vaikai buvo per jauni ir kt. Tyrimu buvo prieita išvadų, kad dauguma tėvų, kurie negalėjo dalyvauti mediacijoje kartu su vaiku, atsiradus galimybėms būtinai rinkęsi tokio pobūdžio procesą. Paklausus tiek dalyvavusių mediacijoje įtraukiant vaikus, tiek neįtraukiant, tėvų nuomonės, ar jie rinkęsi vaiko įtraukimo į mediaciją procesą jų ginčui spręsti, tėvai apibendrinant pateikė penkias priežastis, kodėl jie norėtų išbandyti dalyvavimą mediacijoje kartu su vaiku: 1) vaikui būtų naudinga pasikalbėti su specialistu terapiniais tikslais; 2) būtų galima sužinoti, kaip vaikas iš tikrųjų jaučiasi; 3) vaikui būtų suteikta galimybė pasisakyti sprendžiant kilusį ginčą; 4) įsitikinti, ar tai, ką vaikas sako tėvams yra tas pats, ką vaikas atskleis specialistui; 5) leisti kitam iš tėvų suprasti, kokie vaiko poreikiai yra iš tikrųjų¹⁰⁴.

4.2. Vaiko įtraukimo į mediaciją institutas Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje

Nepaisant to, kad šeimos mediacija daugelyje pasaulio valstybių yra įsitvirtinusi ir plačiai naudojama, vaiko įtraukimo į mediaciją procesas nėra toks populiarus. Taip yra dėl skirtingos teisinės reglamentacijos, požiūrio, tradicijų bei kitų aspektų, nuo kurių priklauso naujovių, šiuo atveju vaiko dalyvavimo mediacijoje, įdiegimas. Kai kurios pasaulio valstybės šį mediacijos institutą ne tik yra įdiegusios, tačiau ir viešina statistinius duomenis, patvirtinančius vaiko dalyvavimo mediacijos procese naudingumą tiek mediacijoje dalyvaujantiems tėvams, tiek vaikams. Šiuo atveju yra pasirinktos dvi pasaulio valstybės, greitai ir mažomis laiko sąnaudomis įdiegusios vaiko įtraukimo į mediaciją institutą – Australija ir Naujoji Zelandija. Būtent šios valstybės pasižymi plačiu vaiko įtraukimo į mediaciją proceso taikymu ir efektyvumu. Taigi, žemiau bus pateikta, kaip kiekvienoje iš minėtų valstybių vyksta vaiko įtraukimo į mediaciją procesas:

- 1) Nuo 2006 metų Australijos šeimos teisme vaiko įtraukimo į mediaciją institutas tapo neatsiejama ginčų sprendimo proceso dalimi. Australijos vyriausybė taip pat skyrė papildomai lėšų įsteigti bendruomeninius centrus besiskiriančioms šeimoms. 2007

¹⁰³ Bell F., Cashmore J., Parkinson P., Single J. Choosing Child-Inclusive Mediation, 2014. Sydney Law School. Legal Studies Research Paper No. 14/53//<http://sydney.edu.au/law/about/people/publications/patrick.parkinson.txt>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

¹⁰⁴ Ten pat.

metais šeimos ginčų sprendimo procesas (*angl.* Family Dispute Resolution) buvo privalomas reikalavimas prieš kreipiantis į teismą dėl vaiko auklėjimo tvarkos. Po metų įsigaliojo tvarka, pagal kurią šalys turėjo gauti sertifikatą iš šeimos ginčų sprendimo specialisto prieš kreipiantis į teismą, vėliau buvo įkurti šeimos santykių centrai. Taigi, palaipsniui tobulėjant šeimos ginčų sprendimo procedūroms neteisminiu keliu, šiuo metu Australijoje yra praktikuojamas vaiko įtraukimo į mediaciją procesas, kurį veda su vaiko įtraukimu į mediaciją besispecializuojantis profesionalas. Tai, ką vaikas susitikimų metu atskleidžia apie savo jausmus, požiūrį bei poreikius į tėvų skyrybas, būna perduodama tėvams tam, kad tėvai mediacijos metu priimtų sprendimus, atsižvelgiant į vaiko interesus¹⁰⁵. Australijoje vaiko įtraukimo į mediaciją procesas yra atliekamas tokiais etapais: 1) mediatorius susitinka su abiem tėvais ir kitomis šalimis, kurios yra suinteresuotos konkrečia mediacija; 2) tėvai informuojami apie vaiko įtraukimo į mediaciją procesą, įskaitant išlaidų klausimą, konfidencialumo principą bei privalomą pranešimą atitinkamoms institucijoms sužinojus informaciją apie smurtą prieš vaiką; 3) išsiaiškinama su tėvais, ar viską suprato apie procesą, kokie jų lūkesčiai, klausimai susiję su vaiko sesijomis, kas jį pristatys į sesijas ir t. t.; 4) abu tėvai pasirašo sutartį, kuria patvirtina, kad sutinka su vaiko įtraukimo į mediaciją procesu; 5) mediatoriaus ir tėvų susitikimas, kurio metu mediatoriui papasakojama vaiko istorija, specialūs poreikiai, savybės, norai ir t. t.; 6) nustatoma, kad įvyks susitikimas su vaiku ir kada su tėvais; 7) vaikas užduoda mediatoriui klausimus, kurie jam neaiškūs apie procesą, jei vaikas sutinka, tuomet pradedama sesija su vaiku; 8) prasidėjus sesijai su vaiku, jam, atsižvelgiant į jo amžių, atitinkamai paaiškinama apie patį susitikimą, jo metu gautos informacijos perdavimo tėvams procedūrą bei konfidencialumą. Susitikimas su vaiku būna koncentruotas į vaiko santykius su tėvais ir kitais šeimos nariais, vaiko požiūrį į skyrybų šeimoje situaciją bei klausimus dėl šeimoje vykstančių konfliktų, smurto. Susitikimų metu labiausiai siekiama susitelkti ties vaiko, kaip individualios asmenybės, poreikius, interesus, pasiūlymus ir norus; 9) mediatorius susitinka su tėvais ir perduoda jiems grįžtamąjį ryšį iš susitikimo su vaiku. Šis vaiko įtraukimo į mediaciją procesas yra atsargiai sukurtas tam, kad būtų apsaugotas tiek

¹⁰⁵ Goldson J. Child Inclusion in Dispute Resolution in the New Zealand Family Court, 2009// <http://www.lawfoundation.org.nz/wp-content/uploads/2013/01/2008.35.6-Child-Inclusion-in-The-Family-Court.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

vaikas, tiek tėvai, todėl viso proceso metu nuolat informuojami tėvai ir vaikai apie tai, kas kiekvienoje mediacijos stadijoje vyksta¹⁰⁶.

- 2) Naujojoje Zelandijoje mediacija šeimos ginčiuose veikia jau daugiau nei 30 metų. Statistika rodo, kad 24-30 procentai skyrybų atvejų yra sprendžiami mediacijos būdu, tokiu būdu vis didinant tendenciją, kad būtų mažinamas teismų darbo krūvis. Įvedant vaiko įtraukimo į mediaciją institutą buvo mėginama su vaiku bendraujančiu asmeniu rinktis tiek mediatorių, tiek vaiko konsultantą. Buvo padarytos išvados, kad vaikai teikia prioritetą mediatoriui, kuris medijuoja jo tėvų ginčą, nei nepriklausomam vaiko konsultantui, taip pat, vaikai pareiškė norą dalyvauti tiesiogiai mediacijoje¹⁰⁷. Taigi, vaiko įtraukimo į mediaciją institutas Naujojoje Zelandijoje taip pat sėkmingai taikomas. Pats vaiko įtraukimo procesas vyksta panašiai, kaip ir Australijoje: iš pradžių mediatorius susitinka su vaiku, kurį mediatorius iš karto informuoja, kad sesijos metu vaikui atskleidus aplinkybes, kad vaikas šeimoje jaučiasi nesaugus, pavyzdžiui, smurto atvejus, mediatorius privalės apie tai pranešti policijai, socialiniams darbuotojams ir t. t. Sesijos su vaiku pabaigoje mediatorius pakartoja vaikui, ką pastarasis atskleidė sesijos metu ir, jei vaikas pareiškia norą neatskleisti tam tikros informacijos, mediatorius jos neperduoda tėvams. Tuomet mediatorius susitinka su tėvais, kuriems atskleidžiama sužinota ir vaiko leidžiama atskleisti informacija, kurios pagrindu tėvai bando priimti sprendimus, atsižvelgiant į vaiko interesus. Po dviejų savaitių tėvai ir vaikas susitinka galutinėje mediacijos sesijoje kartu¹⁰⁸.

4.3. Vaiko įtraukimo į mediaciją perspektyvos Lietuvai

Sprendžiant iš pateiktos informacijos apie ilgametę Australijos bei Naujosios Zelandijos vaiko dalyvavimo mediacijoje patirtį, šios šalys galėtų būti realiais pavyzdžiais kitoms valstybėms, dvejojančioms dėl vaiko įtraukimo į mediaciją instituto įdiegimo. Šiuo atveju Lietuvoje mediacijos procesas dar nėra toks populiarus ir pažengęs, kaip kai kuriose kitose valstybėse, tačiau mažais žingsniais mediacija skinasi kelią ir Lietuvoje. Aukštas skyrybų

¹⁰⁶ Cassandra W. Adams. Children's Interest—Lost In Translation: Making The Case For Involving Children In Mediation Of Child Custody Cases// https://www.udayton.edu/law/resources/documents/law_review/childrens_interest.pdf; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

¹⁰⁷ Report to the Family Mediation Task Force, 2014//<http://www.justice.gov.uk/downloads/family-mediation-task-force-report.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-15.

¹⁰⁸ Reeves C. Youth Included! Youth Recommendations For Children and Youth Participation in British Columbia's Family Justice System// <http://www.sparc.bc.ca/resources-and-publications/doc/130-report-youth-included.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-15.

skaičius, didelis teismų krūvis, nuolatinės teisminės išlaidos, vaikų, išgyvenančių skyrybas, stresas ir kiti neigiami aspektai, perėmus Australijos bei Naujosios Zelandijos patirtį, leidžiančią vaikams dalyvauti mediacijos procesuose, galėtų sumažėti arba visai išnykti. Tam, kad būtų galima įvertinti galimybes Lietuvoje įdiegti vaiko dalyvavimo mediacijoje institutą, privalu išsiaiškinti, kokia Lietuvos teisinė reglamentacija, susijusi su vaiko dalyvavimu teisiniame skyrybų procese bei galimos problemos, galinčios sutrukdyti šio instituto įtraukimui.

Tėvams nutraukiant santuoką, kyla įvairių tiek turitinių, tiek neturtinių pasekmių. Šiuo atveju aktualios yra kylančios pasekmės vaikui, tokios kaip klausimai dėl vaiko gyvenamosios vietos, dėl bendravimo su vaiku, auklėjimo klausimai ir t. t. Lietuvoje skyrybų bylose prioritetu laikomi vaiko interesai. Nėra nustatyta konkrečių kriterijų, kuriais vaiko interesai būtų vertinami, pasisakoma tik tiek, kad kiekvienoje situacijoje jie vertinami individualiai. Teismų praktikoje¹⁰⁹ pasisakoma, kad nustatant vaiko interesų turinį yra atsižvelgiama į objektyvius kriterijus. Nustatant vaiko interesų turinį teismas turi vadovautis ne pavieniais elementais, tačiau jų visuma – lytis, amžius, sveikata, pomėgiai, būdo savybės ir t. t.¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgoje¹¹¹ pasisakyta, kad teismas turi išsiaiškinti ir nustatyti šiuos teisiškai reikšmingus faktus:

- 1) vaiko norus ir pažiūras;
- 2) kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, panaudojant ir valstybės teikiamą paramą;
- 3) kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas, t. y. sąlygas, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, išsiaiškinant ir nustatant:
 - a) vaiko prisirišimo laipsnį prie kiekvieno iš tėvų, brolių, seserų (ir kitų giminaičių);
 - b) kiekvieno tėvo dorovinius ir kitokius asmenybės bruožus;
 - c) tėvų požiūrį į vaiko auklėjimą, vystymąsi;
 - d) tėvų dalyvavimą vaiką auklėjant, išlaikant ir prižiūrint iki ginčo atsiradimo;
 - e) santykius tarp vaiko ir kiekvieno iš tėvų;
 - f) kiekvieno iš tėvų galimybes sudaryti vaikui tinkamas gyvenimo, auklėjimo ir vystymosi sąlygas (įvertinant tėvų darbo pobūdį, darbo režimą, materialinę padėtį, kitas aplinkybes);
 - g) tėvo (motinos) sugyventinio ar sutuoktinio požiūrį į vaiką.

¹⁰⁹ Vilniaus apygardos teismo nutartis civ. R. Nr. 2S-133-392/2012.

¹¹⁰ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos nutraukimo teisinės pasekmės ir jų išsprendimo problematika ištuokos bylose. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 71-72.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 21 d. Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga Nr. A2-35. Teismų praktika. 2002, 17.

Siekiant palengvinti bet kokius su vaiku susijusius klausimus šeimos bylose yra užsimenama apie poreikį vaiką išklaustyti tiesiogiai arba per atstovą. LR CPK 380 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad, kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą. Priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams¹¹². Minėto straipsnio antroje dalyje išvardyti būdai, kuriais vaikas gali išreikšti savo nuomonę, tai gali būti išraiška žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais¹¹³. Lietuvos teismų praktikoje yra plačiau išaiškinta vaiko nuomonės reikšmė, priimant su vaiku susijusį sprendimą – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų pasisakė, kad, kai sprendžiamas kiekvienas su vaiku susijęs klausimas, vaikas nepriklausomai nuo jo amžiaus, tačiau sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustytas teisme, o jei šitai neįmanoma, – per atstovą (LR CK 3.177 straipsnis, LR CPK 380 straipsnio 1 dalis). Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad, vertinant vaiko norus ir skiriant tam dėmesį, turi būti atsižvelgta ne vien į vaiko amžių, bet ir į jo brandumą (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis¹¹⁴), taip pat į kitas reikšmingas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos vaiko išreikštam norui dėl jo gyvenamosios vietos, pvz., prisirišimą prie asmens, su kuriuo jis gyvena, šio suteikiamas materialines sąlygas, saugumo pojūtį ir kt¹¹⁵. Taip pat pažymėtina, kad, sprendžiant ir vaiko bendravimo su skyrium gyvenančiu tėvu (motina) tvarkos nustatymo klausimą, turi būti vertinama bylai svarbių aplinkybių visuma. Vaiko nuomonė yra viena iš jų, tačiau ne visa lemianti. Įstatymų leidėjas įtvirtina vaiko teisę dalyvauti priimant sprendimą, nurodydamas, kad priimant sprendimą būtina atsižvelgti į vaiko nuomonę (LR CK 3.174 straipsnio 2 dalis, LR CPK 380 straipsnio 1 dalis), tačiau tai nereiškia, kad galutinį sprendimą priima vaikas. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams (LR CK 3.174 straipsnio 2 dalis, LR CPK 380 straipsnio 1 dalis)¹¹⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. lapkričio 21 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2007¹¹⁷, nagrinėdamas klausimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo vaikui priteisimo, pasisakė – „LR CPK 380 straipsnyje nustatyta tvarka teismo posėdyje buvo išklaustyta šalių vaiko nuomonė. Sūnus išreiškė aiškų norą gyventi su tėvu, nurodydamas pagrįstus motyvus ir argumentus. Tokia vaiko aiški ir pagrįsta nuomonė nesudarė

¹¹² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija//
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2014-12-01.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje L. S. v. N. V., bylos Nr. 3K-7-114/2013.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-202/2014.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2007.

pagrindo manyti, kad toks noras prieštarauja jo interesams (LR CK 3.174 straipsnio 2 dalis, LR CPK 380 straipsnio 1 dalis). Su tokia vaiko nuomone taip pat sutiko Vaiko teisių apsaugos tarnyba. Be to, teismai ištyrė ir įvertino ieškovės ir atsakovo santykius su sūnumi, jų požiūrį į sūnų, asmenines savybes. Dėl to negalima sutikti su kasacinio skundo argumentu, kad teismai nesiėmė priemonių sūnaus interesams nustatyti, taip nukrypdami nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos praktikos šios kategorijos bylose¹¹⁸. Taigi, iš pateiktos Lietuvos teisinės reglamentacijos bei teismų formuojamos praktikos išaiškinimų, akivaizdu, kad teismams, įgyvendinant įstatymų nustatytą pareigą skyrybų ginčiuose išsiaiškinti tikruosius vaiko interesus, yra sudaryta galimybė išklausti vaiko nuomonę tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai, taip pat pasitelkiant vaiko teisių apsaugos specialistus.

Svarstant vaiko įtraukimo į mediacijos procesą įdiegimo galimybę, be abejonės derėtų vadovautis jau esamu teisiniu reglamentavimu, susijusiu su vaiko dalyvavimu teismo procese, tačiau šiuo atveju būtų susiduriama su keletu problemų. Visų pirma, LR CPK 380 straipsnyje¹¹⁹ įtvirtinta nuostata, kad sprendžiant bet kurį su vaiku susijusį klausimą, išklaustas gali būti vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras. Tokia nuostata, norint ją pritaikyti vaiko dalyvavimo mediacijoje procesui, yra ganėtinai lakoniška. Konkretaus vaiko amžiaus, nuo kada jis gali būti skyrybų mediacijos dalyviu, nenustatymas, galėtų sukelti problemų nustatant vaiko dalyvavimo mediacijoje taisykles, pagrindinius principus bei kriterijus. Šiuo atveju nenustačius minimalios vaiko amžiaus ribos, nuo kurios jis galėtų saugiai tapti mediacijos dalyviu, būtų susidurta su neaiškumu, nepagrįstomis abejonėmis, nepasitikėjimu, ar vaikas tikrai gali dalyvauti mediacijoje, ar nepatirs dar didesnio streso. Taigi, vadovaujantis sėkminga kitų valstybių praktika bei moksliniais tyrimais, analizuojančiais vaiko suvokimo, brandos lygį, atsižvelgiant į jo amžių, derėtų nustatyti konkretų vaiko amžių, nuo kada jis galėtų tapti skyrybų mediacijos dalyviu.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje mediacija yra pakankamai naujas procesas, siekiant įvesti vaiko įtraukimo į mediaciją institutą, viena iš sąlygų galėtų būti vaiko teisių apsaugos specialisto rekomendacija, patvirtinanti, kad vaikas gali dalyvauti mediacijoje. Teismuose nagrinėjant skyrybų bylas, siekiant išsiaiškinti tikruosius vaiko interesus, šiam tikslui visapusiškai pasiekti valstybės ir savivaldybės institucijos (pvz. valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, socialiniai darbuotojai, pedagogai) gali būti įtrauktos arba pačios įstoti į procesą, kuriame duotų išvadą, jei tai susiję su viešojo intereso gynimu. Tačiau pažymėtina, kad Vaiko teisių apsaugos tarnybos išvada teismo nesaisto ir yra vertinama kartu su visais kitais teismui pateiktais įrodymais, be to, dažnai tokio pobūdžio išvados yra laikomos formaliomis,

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2007.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

nepakankamai išsamomis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų pasisakė, kad vaiko teisių apsaugos institucijos pozicija bylose, kuriose nagrinėjami vaiko gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų nustatymo ir kiti su svarbiais vaiko interesais susiję klausimai, privalo būti aktyvi, o teismai turi reikalauti ne formalios, tačiau išsamios ir svarbias aplinkybes atskleidžiančios išvados. Taip pat paminėtinas ir dar vienas problematinis klausimas – vaiko gyvenamosios vietos nustatymas su vienu iš tėvų ne Lietuvoje. Šiuo atveju išsamus vaiko gyvenimo sąlygų, aplinkos ištyrimas tampa beveik neįmanomas. Taigi, įvedant vaiko teisių apsaugos institucijos rekomendaciją dėl vaiko galimumo dalyvauti mediacijoje, kaip vieną iš būtinųjų sąlygų, vaiko teisių specialistų rekomendacijos šiuo atveju negalėtų būti tik formalios. Tam, kad vaikas galėtų dalyvauti skyrybų mediacijos procese, vaiko teisių apsaugos specialistai turėtų visapusiškai įvertinti vaiko būklę ir nustatyti, ar jis, jausdamasis saugus, nepatirdamas streso, būdamas atviras ir nuoširdus galėtų dalyvauti mediacijoje.

Taigi, Lietuvoje egzistuoja teisinė bazė, suteikianti galimybę vaikui teisiniame skyrybų procese išsakyti savo nuomonę. Išsiaiškinti tikruosius vaiko interesus padeda ir vaiko teisių apsaugos institucijos. Tam, kad vaiko įtraukimo į mediaciją institutas galėtų būti įdiegtas Lietuvoje, derėtų atsižvelgti į jau esantį teisinį reglamentavimą. Šiuo atveju būtų susiduriama su keliomis problemomis – nėra nustatyto konkretaus amžiaus, nuo kada vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese. Taip pat, viena iš sąlygų įtraukiant vaiką į mediaciją galėtų būti svarstyta vaiko teisių apsaugos specialistų rekomendacija, kurios pagalba būtų įvertinama, ar konkrečiu atveju vaikas galėtų būti mediacijos dalyvis. Tačiau teismų praktikoje dažnai susiduriama su situacija, kai vaiko teisių apsaugos institucijų išvados vertinamos kaip pernelyg formalios. Todėl, siekiant Lietuvoje vaiką įtraukti į skyrybų mediacijos procesą, būtų privaloma nustatyti konkretų amžių, nuo kurio vaikas galėtų dalyvauti mediacijoje, taip pat užtikrinti, kad vaiko teisių apsaugos specialisto rekomendacija būtų paremta išsamiau vaiko galimybės dalyvauti mediacijoje aplinkybių ištyrimu, kad vaikas galėtų saugiai ir atvirai, nepatiriant streso būti tėvų skyrybų mediacijos dalyviu.

V SKYRIUS. VAIKO ĮTRAUKIMO Į MEDIACIJĄ VERTINIMAS (EMPIRINIS KOKYBINIS TYRIMAS)

5.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant išsiaiškinti, kaip vertinama mediacija skyrybų procese, kokiais būdais užtikrinami vaiko interesai skyrybų bylose bei sužinoti nuomonę apie vaiko įtraukimo į mediaciją institutą ir perspektyvas Lietuvoje, buvo atliktas kokybinis tyrimas. Tyrime atlikta ekspertų apklausa naudojant atvirą anketą¹²⁰.

Ekspertų apklausa yra apibūdinama kaip specifinės rūšies apklausa, kai apklausiama specialiai parinkta žmonių grupė, turinti atitinkamos srities žinių. Ekspertais yra laikomi tie asmenys, kurie turi kvalifikaciją, žinių ir patirties tam tikroje srityje. Todėl rengiant apklausą taikyta kriterinė atranka, kuomet dalyviai apklausai yra parenkami pagal nustatytą kriterijų. Šiame magistrinio darbo tyrime buvo pasirinkti Lietuvos teismų teisėjai, nagrinėjantys šeimos bylas. Ekspertų duomenys buvo rasti Lietuvos teismų informacinėje sistemoje www.teismai.lt. Ekspertų apklausa vyko elektroniniu paštu, kadangi ji yra pigesnė, respondentai į anketos klausimus galėjo atsakyti jiems patogiu laiku¹²¹. Atviros anketos apklausos forma buvo pasirinkta, kadangi respondentai savo nuomonę pateiktais klausimais galėjo išsakyti nevaržomai¹²².

Pateikta anketa ekspertams buvo sudaryta iš 6 klausimų (3 lentelė), kuriais buvo siekiama sužinoti ekspertų nuomonę, paremtą jų praktika nagrinėjant skyrybų bylas, apie vaiko dalyvavimą tiek teisiniuose skyrybų ginčuose, tiek apie galimybę vaikams dalyvauti skyrybų mediacijos procese. Siunčiant anketą elektroniniu paštu respondentams buvo trumpai aprašyta, kas rengia tyrimą, kokia tema, koku tikslu bei kam gauti atsakymai bus panaudoti. Respondentų apklausa vyko 2014 m. gruodžio 4-12 dienomis. Iš viso buvo išsiųsta apie 160 anketų, su atsakymais grįžo 8 anketos.

¹²⁰ Bersėnaitė J., Šiožinytė I. Projektų valdymo vertinimas: ekspertų nuomonių raiška//*Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2011, Nr. 3 (23), p. 33.

¹²¹ Ten pat.

¹²² Tidikis R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 476//<http://www.scribd.com/doc/36462514/Tidikis-Socialiniu-Moksliniu-Tyrimu-Metodologija>; prisijungimo laikas: 2014-12-10.

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojasi mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	

5.2. Respondentų apklausos analizė ir apibendrinimas

Iš viso buvo apklausti 8 teisėjai, nagrinėjantys šeimos bylas ir dirbantys įvairiuose Lietuvos miestų teismuose. Žemiau bus pateiktos lentelės su anketos klausimais ir respondentų atsakymais į juos. Po kiekviena lentele tyrimo autorė atliks trumpą respondentų atsakymų apibendrinimą.

1. Klausimas: Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojasi mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?

	Atsakymai
Respondentas Nr. 1	<i>Manau, kad teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi nemažai instrumentų, kad sutaikytų šalis arba šalys nutrauktų santuoką bendru sutikimu. Jis geriausiai pažįsta šalis, ginčo esmę, įrodymus – tai greičiausias ir ekonomiškiausias būdas, papildomai suteikus teisėjui daugiau laisvės tam procesui ir paskatinimo.</i>
Respondentas Nr. 2	<i>Mažai informacijos, šalys nemano, kad mediacijos metu galima</i>

	<i>išnagrinėti jų ginčą</i>
Respondentas Nr. 3	<i>Naujas dalykas, informacijos trūkumas, nėra tradicijos.</i>
Respondentas Nr. 4	<i>Mediacija - apskritai neįprastas procesas Lietuvoje, todėl jo naudojimas ribotas. Mediacija – kitų kultūrų, svetimų šalių produktas, gal todėl mūsų teisinei sistemai tai gana svetima ir dažniausiai neefektyvi priemonė.</i>
Respondentas Nr. 5	<i>Priežastys bendros – kaip ir dėl mediacijos trūkumo kitų kategorijų byloje. Nepasitikėjimas teisingumo sistema, kurios dalimi pripažįstama mediacija. Tuokart ji atmetama kaip nebūtina, neprivaloma dalis, pasinaudojant tik neišvengiama dalimi, šalims nesusitarus. Labai prasta susitarimų, kompromisų paieškos kultūra, tą patį galima sakyti ir apie advokatus, dažnai nesuinteresuotus greita bylos baigtimi. Pernelyg pigus teismo procesas (net neįtraukiant į jį atstovavimo sąnaudų, kurios taip pat nėra labai aukštos) – irgi skatina bylinėjimąsi.</i>
Respondentas Nr. 6	<i>Šalys į teismą ateina jau apsisprendusios ir tai yra tik dokumentų „apiforminimas“.</i>
Respondentas Nr. 7	<i>Tai naujas ginčų sprendimo būdas ir tai sutinkama su nepasitikėjimu. Be to, yra posakis, jog nuo meilės iki neapykantos vienas žingsnis. Nekenčiant derybos neįmanomos....</i>
Respondentas Nr. 8	<i>Informacijos apie mediaciją stoka, užsispyrimas įrodinėjant savo tiesas, nenorėjimas pačiam spręsti - nepasitikėjimas savimi.</i>

Apibendrinimas. Respondentai atsakydami į klausimą, kokie pagrindiniai trukdžiai, užkertantys kelią teismuose skyrybų šalims naudotis mediacija, pagrindinėmis kliūtimis įvardino tai, kad mediacija yra naujas institutas, žmonėms trūksta informacijos bei tai, kad visuomenė nepakankamai pasitiki teisingumo sistema.

2. Klausimas: Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?

5 lentelė

	Atsakymai
Respondentas Nr. 1	<i>Šalių paaiškinimai, vaiko apklausa, VTAS išvada. Manau, kad nustatomi tikrieji vaiko interesai.</i>
Respondentas Nr. 2	<i>Įrodymai iš ugdymo įstaigų, VTAT, ekspertizių išvados, vaiko apklausos. Žinoma, nepakanka. Trūksta pilietiškumo, sąmoningumo, kartais drąsos tiems asmenims, kurie privalėtų dirbti tinkamai.</i>
Respondentas Nr. 3	<i>Išklausant vaiką, jo artimuosius, auklėtojus, mokytojus, socialinius darbuotojus, psichologus, kartais gydytojus, kiek tai neprieštarauja įstatymams, reglamentuojantiems gydytojų galimybę teikti parodymus, vaiko piešiniai, kiti darbeliai, rašytiniai jo paaiškinimai, ekspertizė vaiko psichologinei būklei nustatyti, kt.</i>
Respondentas Nr. 4	<i>Tikruosius vaiko interesus apsprendžia, nulemia realios tėvų materialinės galimybės ir tėvų pozityvumas vaikų atžvilgiu.</i>
Respondentas Nr. 5	<i>Kartais atliekama vaiko psichologinė ekspertizė. Dabar teisme turime įdarbinę teismo psichologą, kuris, viliamės, ateityje daug padės šiuo</i>

	<i>klausimu. Dažniausiai tiriama vaiko apklausos būdu, kartu vertinant ir kitus bylos įrodymus.</i>
Respondentas Nr. 6	<i>VTAT išvados, rašytiniai įrodymai, šalių ir liudytojų parodymai. Pakanka.</i>
Respondentas Nr. 7	<i>Manau, kad jų pakanka. Išvadas teikia valstybinės institucijos, gali būti apklausiamas ir pats vaikas. Taigi vaiko interesų nereikėtų sureikšminti.</i>
Respondentas Nr. 8	<i>Nelabai supratau klausimo, nežinau, kas vertinama kaip būdai. Ko reikia vaikui – suformuota teismų praktikos, o konkretizuojama byloje individualiai.</i>

Apibendrinimas. Į klausimo dalį, kurioje prašoma įvardyti, kokiais būdais nustatomi tikrieji vaiko interesai, respondentai atsakė panašiai, išskirdami Vaiko teisių apsaugos tarnybos išvadą, rašytinius įrodymus, vaiko apklausą, kitų specialistų pagalbą. Daugumos respondentų nuomonės buvo taip pat teigiamos atsakant į klausimą, ar pakanka minėtų būdų, priemonių, nustatant tikruosius vaiko interesus. Dauguma jų teigė, kad pakanka, nors kai kurie kardinaliai pasisakė, kad jos nėra pakankamos. Darytina išvada, kad respondentai savo praktikoje naudoja įvairias įstatymų suteiktas priemones, kuriomis siekiama nustatyti tikruosius vaiko interesus. Tyrimo autorė nori pažymėti, kad respondentai vienu pagrindinių būdų, padedančių nustatyti tikruosius vaiko interesus, įvardino Vaiko teisių apsaugos tarnybos teikiamą išvadą. Kaip jau buvo išdėstyta šiame darbe anksčiau, neretai teismų praktikoje vaiko teisių specialistų išvada skyrybų bylose vertinama kaip nepakankamai išsami ar per daug formali. Atsižvelgiant į vaiko teisių specialistų išvadų vertinimą, sutelkus pastangas jas padaryti visapusiškai atspindinčias tikruosius vaiko interesus, tokio pobūdžio vaiko teisių specialistų išvados, rekomendacijos galėtų būti teikiamos vaiko dalyvavimo skyrybų mediacijos procese metu. Specialistai, įvertinę vaiko emocinę, psichologinę, elgesio būklę, galėtų teikti rekomendacijas, kuriose atsispindėtų pritarimas ar nepritarimas vaiko dalyvavimui mediacijos procese, tokiu būdu įvedant saugiklį, kuriuo būtų išvengta papildomo streso ar kitokio neigiamo poveikio vaikui.

3. Klausimas: Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?

6 lentelė

	Atsakymai
Respondentas Nr. 1	<i>Nedažnai.</i>
Respondentas Nr. 2	<i>Vis dažniau dabar. Mano supratimu, tai blogis.</i>
Respondentas Nr. 3	<i>Daugiau dažnai, nei retai, ir tai vis dažnėja.</i>
Respondentas Nr. 4	<i>Labai retai.</i>
Respondentas Nr. 5	<i>Tik kai kyla ginčas dėl vaiko globos (gyvenamosios vietos). Tada dažnai yra apklausiamas, kartais teismo, bet paprastai – vaikų psichologo arba socialinio darbuotojo - vaikų teisių apsaugos darbuotojo.</i>

Respondentas Nr. 6	<i>Itin retai.</i>
Respondentas Nr. 7	<i>Gana retai, nes jie juk turi tėvus, yra valstybinės institucijos. Vaikas yra vaikas, jo veiksnumas ribotas, tai ir be jo nuomonės galima nustatyti jo teisėtus interesus.</i>
Respondentas Nr. 8	<i>Jeigu pagal įstatymą turi būti išklausomi – dalyvauja. Statistikos neturiu.</i>

Apibendrinimas. Dauguma respondentų iš savo patirties atsakė, kad vaikai teisiniame skyrybų procese dalyvauja retai. Kai kurie iš jų vaiko dalyvavimą skyrybų teisiniame procese apskritai vertina labai neigiamai. Galima daryti išvadą, kad, nors galimybė vaikui dalyvauti skyrybų procesuose teisme yra įtvirtinta įstatymuose, tačiau praktiškai ji nėra dažnai įgyvendinama. Kartais apsiribojama vaiko teisių apsaugos specialistų bei vaiko tėvų nuomone.

4. Klausimas: Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?

7 lentelė

	Atsakymai
Respondentas Nr. 1	<i>Manau, kad tokios sąlygos nereikalingos. Skyrybų procesas yra psichologiškai labai sunkus visiems šeimos nariams, sakyčiau, traumuojantis veiksnys, tai privalomai įtraukus vaiką jame dalyvauti – būtų pažeisti jo interesai.</i>
Respondentas Nr. 2	<i>Manyčiau, kad tai nėra gera praktika. Tėvai ir taip manipuliuoja vaikais, „paruošia“ juos. Tai turėtų būti rečiau praktikuojama. Pakankamai žaloja vaikus jau vien tėvų skyrybų faktas, dalyvavimas teisme, kai visiškai svetimi asmenys, net ir geri specialistai, dalyvauja vaiko apklausoje. Faktas, kad apklausoje nedalyvauja tėvai, kad jie pasilieka teismo salėje, nekeičia esmės. Kuo daugiau svetimų asmenų dalyvauja turint tikslą „užtikrinti teises, apsaugoti, išsiaiškinti“, tuo daugiau žaloja.. žinoti kokie vaiko interesai, kokie ryšiai su tėvais gali tik jiems artimi asmenys. Tačiau tėvai, seneliai ir draugai – suinteresuoti „atkovoti“ vaikus, todėl, mano nuomone, tai gali būti tik sąžiningi ugdymo įstaigų atstovai, pedagogai ir psichologai, kurie ilgesnį laiką buvo šalia vaikų, bendravo, galbūt lankė vaiką šeimoje, stebėjo, kaip jis auga, kaip ugdomas, kaip bendrauja, kaip elgiasi.. Kai nagrinėjau ginčus pirmos instancijos teisme, tokių asmenų parodymais labiau tikėjau.</i>
Respondentas Nr. 3	<i>Svarbiausia tinkamai įvertinti vaiko brandą, gebėjimą išreikšti tikruosius savo poreikius, vaiko noras dalyvauti procese.</i>
Respondentas Nr. 4	<i>Skyrybų procese gana dažnai vaikas yra paverstas vieno iš tėvų kovos įrankiu prie kitą sutuoktinį. Nemanyčiau, kad būtina vaikus dar labiau įtraukinėti į teisinius procesus, skiriantis tėvams jie ir taip gauna daug neigiamos įtakos ir pergyvenimų. Nereikėtų vaikų dirbtinai įtraukti į aktyvius procesinius veiksmus prieš vieną ar abu tėvus.</i>

Respondentas Nr. 5	<i>Teisminiame tiesiogiai teisėjo akivaizdoje neturėtų dalyvauti. Pakaktų apklausų per psichologą. Gali būti su paslėptu teisėjo ir (nebūtinai) šalių dalyvavimu.</i>
Respondentas Nr. 6	<i>Vaikas neturėtų dalyvauti, nes tai yra dviejų suaugusių asmenų ginčas.</i>
Respondentas Nr. 7	<i>Manau, kad vaiko nereikėtų be reikalo traukti į teismą. Tokiose bylose daug intymių dalykų, priešiško tarp pačių brangiausių vaikui žmonių. Kuo mažiau jis žino, tuo jam ramiau. Tegul eina į mokyklą ir mokosi.</i>
Respondentas Nr. 8	<i>Nebūtina dalyvauti betarpiškai ir asmeniškai posėdžiuose, pakanka rinkti informaciją per tarnybas, specialistus ir ją teikti teismui.</i>

Apibendrinimas. 7 iš 8 teisėjų išreiškė nuomonę, kad nepritaria arba nemato būtinybės vaikui dalyvauti teisminiame skyrybų procese. Nepritarimą grindė pagrindine aplinkybe, kad tokio pobūdžio dalyvavimas vaikui tik sukeltų dar daugiau streso, nei jo sukelta tėvų skyrybų metu. Taip pat pasisakoma, kad geresnė alternatyva vaiko dalyvavimui teisme yra kitų asmenų parodymai. Darytina išvada, kad teisminis procesas pripažįstamas, kaip sukeliantis papildomo streso ir išgyvenimų vaikui, todėl tyrimo autorė pastebi, kad šiuo atveju vaiko dalyvavimo skyrybų mediacijos procese institutas būtų saugi ir patikima alternatyva, kurios pagalba vaikas galėtų dalyvauti tėvų skyrybų procese.

5. Klausimas: Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisminiame skyrybų procese?

8 lentelė

	Atsakymai
Respondentas Nr. 1	<i>Tai priklauso nuo vaiko išsivystymo – kiekvienam individualiai, bet nuo 10 metų, manau, sugeba.</i>
Respondentas Nr. 2	<i>Mano nuomone, kad tik nuo 14 metų.</i>
Respondentas Nr. 3	<i>Gal nuo 9-10 metų amžiaus.</i>
Respondentas Nr. 4	<i>Su kuriuo iš tėvų norėtų gyventi, ar tėvai tinkamai atlieka tėvų pareigas, vaikas galėtų atsakyti nuo 6-8 metų.</i>
Respondentas Nr. 5	<i>Priklauso nuo vaiko, bet paprastai praktikoje orientuojamasi į 10 metų vaiką.</i>
Respondentas Nr. 6	<i>Nuo įvairaus, nes kiekvieno vaiko sugebėjimai skirtingi. Normalu – nuo 8 -10 metų.</i>
Respondentas Nr. 7	<i>Manau, kad nuo 12 metų jis gali tinkamai pareikšti savo nuomonę ir apsiginti.</i>
Respondentas Nr. 8	<i>Manau, kad pakanka to amžiaus kaip dabar. Teismo mediacijoje pageidautina dalyvauti bendrame pokalbyje ne teisme, jeigu yra reikalas – kai kyla nesutarimas dėl jo gyvenimo vietos – nuo kokių 3-4 metų.</i>

Apibendrinimas. Respondentai vaiko amžių, nuo kada vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese, nurodė skirtingą. Dauguma minėjo 10 metų amžių, kai kurie pasisakė, kad vaikas galėtų dalyvauti net nuo 3 ar tik nuo 14 metų amžiaus. Taigi, vieningos nuomonės nėra, pasisakyta, kad amžius yra individualus bei priklauso nuo kiekvieno vaiko gebėjimų. Tyrimo autorė nori atkreipti dėmesį, kad anksčiau šiame darbe buvo išskirta, kad vaikas jau nuo 9 metų amžiaus tėvų skyrybas ir jų priežastis suvokia realistiškai, taigi kartu pradeda pilnavertiškai suvokti tiek savo, tiek tėvų vaidmenį šeimoje vykstančiose skyrybose. Vadovaujantis mokslininkų nuomone, darytina išvada, kad 9 metai gali būti laikytina tuo amžiumi, nuo kurio vaikas, galėdamas realiai suvokti tėvų skyrybas, sugebėtų dalyvauti skyrybų mediacijoje. Tačiau, tyrimo respondentams pastebėjus, kad kiekvienas vaikas individualus ir todėl konkretų amžių nustatyti sunku, dėl kiekvieno vaiko galimybės dalyvauti mediacijoje, kaip jau buvo minėta, galėtų būti teikiama vaiko teisių apsaugos specialistų rekomendacija.

6. Klausimas: Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?

9 lentelė

	Atsakymai
Respondentas Nr. 1	<i>Gal mediacijoje, neformalioje aplinkoje...Na, jei išpopuliarės mediacija, tai gal galima bandyti, kaip vieną iš priemonių, vaiko dalyvavimą. Bet nemanau, kad tai galėtų būti populiariu ir efektyvu. Vaikams būtų uždėtas nepakeliamas uždavinys - padėti sutaukinti tėvus ar padėti išspręsti jų ginčus, tam nepavykus, gali jausti kaltę ir pan. Per didelis emocinis ir psichologinis krūvis vaikui.</i>
Respondentas Nr. 2	<i>Ne. Visų pirma, mūsų žmonių kitas mentalitetas. Mamos (dažniau, nei tėvai) laiko vaikus savo nuosavybe. Teko matyti, kaip manipuliuoja, naudoja savo valdžią, kad užtikrinti ne vaiko interesus, o savo socialines garantijas, gauti išlaikymą sau, „atkeršyti“ buvusiam sutuoktiniui – kitam tėvui trukdoma bendrauti su vaiku, ginčai tęsiasi ir vykdymo proceso metu daugybę metų, dalyvaujant ir stebint vaikams. Tai, manyčiau, labai didelė socialinė problema. Vaikai netinkamai auklėjami, faktiškai luošinami. Aš nežinau, kaip spręsti šias problemas. Tam tikrais atvejais turėtų įsiterpti valstybė ir apskritai paimti vaikus iš šeimos, kol tėvai „atvės“ ir ims patys racionaliai ir civilizuoti elgtis. Turi būti šeimos teismai. Teisėjas turėtų būti tinkamai apmokytas. Gal net kitas procesas turėtų būti, teismas turėtų galimybę rinkti įrodymus vietoje, apžiūrėti gyvenimo sąlygas, kartu su VTAT atstovais vietoje priimti procesinius sprendimus nedelsiant paimti vaikus iš šeimų, kur yra vaiko teisių pažeidimų požymių. Ir dar. Valstybė turi rūpintis, profilaktiškai tikrinti, prižiūrėti. Kaip Norvegijoje... Aš manyčiau, kad ir skyrybų būtų mažiau.</i>

Respondentas Nr. 3	<i>Žiūrint į teisinius procesus, tai atsakymas būtų taip, manau, mediacija vaikui gal net labiau būtų priimtina, nei teismo procesas.</i>
Respondentas Nr. 4	<i>Atsakyme į 1-ą klausimą aš gana neigiamai pasisakiau prieš kitų valstybių teisinių institutų aklimatizavimą Lietuvos teisinėje sistemoje. Pasidomėkite, kiek teismų administracijos išleido lėšų mediacijos projekto įgyvendinimui (teisėjų mokymai, seminarai, užsienio specialistų paskaitos ir t.t. Lietuvoje ir koks skaičius mediacijos procesų buvo pravesta bylose. Pagal dabartinį teisinį reglamentavimą, bylą nagrinėjantis teisėjas atlieka mediacinius veiksmus, skiria iki 6 mėnesių terminą šalims susitaikyti, siekdamas šalių procesinės taikos skyrybų bylose. Įstatymų leidėjas galėtų nustatyti privalomą ikiteisminę skyrybų bylų nagrinėjimo stadiją – mediaciją, tačiau mano nuomone, tai norimo efekto neturėtų duoti.</i>
Respondentas Nr. 5	<i>Labai sudėtingas klausimas, nes vaikas taip gali būti tik dar labiau traumuojamas. Apsimetant vaiko dalyvavimu, juo tik pasinaudojama. Nes skyrybose tėvai sprendžia savo problemas, o vaikas, ką besakytume, dažnai lieka neišgirstas ir net iš principo („sėkmingame“) skyrybų procese negali būti išgirstas su savo nuomone, kad nori tėvelių gyvenimo kartu ir gyventi su abiem tėveliais.</i>
Respondentas Nr. 6	<i>Lietuvoje yra kitokia ekonominė situacija, kitokie papročiai. Šiuo metu tai nebūtų populiariu ir efektyvu.</i>
Respondentas Nr. 7	<i>Manau, kad tai galėtų prigyti Lietuvoje, bet yra keletas svarbių aplinkybių. Jeigu tėvai vienas kitą dar gerbia, galima būtų ramiai išklausyti ir vaiko nuomonės. Kadangi mūsų visuomenė dar formuojasi, vertybės nėra gyvenimo dalimi, tai ir civilizuoti ginčų sprendimo būdai dar vargiai suvokiami ir nelabai priimami. Tiesiog mums reikia laiko, kultūros ir kantrybės.</i>
Respondentas Nr. 8	<i>Pritarčiau, kad teismo procedūrose svarbu turėti informacijos nors ir netiesiogiai gautos. O mediacijoje – plačiau, nes procedūra mažiau suvaržyta taisyklėmis, vykdoma laisvesnėje aplinkoje, todėl matytųsi natūralesni santykiai ir vaiko bei tėvų santykiai, siekiai ir perspektyvos.</i>

Apibendrinimas. Dauguma respondentų pasisakė neigiamai, atsakydami į klausimą, ar Lietuvoje vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje galėtų būti populiarus ir efektyvus procesas. Priežastis respondentai nurodė įvairias: ekonominę situaciją, mentalitetą, papročius ir kitas. Autorė nori pastebėti, kad skirtingos respondentų nuomonės, įžvalgos gali būti puiki niša, siekiant šalinti trukdžius įdiegiant vaiko dalyvavimo mediacijoje institutą bei suformuoti jam tinkamas sąlygas.

Išanalizavus visų tyrimo respondentų atsakymus į pateiktus klausimus, galima daryti atitinkamas **išvadas**:

1. Pagrindinėmis kliūtimis, lemiančiomis itin retą naudojamą mediaciją skyrybų ginčiuose, galima įvardyti mediacijos, kaip instituto naujumą, informacijos apie mediaciją trūkumą bei visuomenės nepasitikėjimą teisingumo sistema.

2. Vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje nėra vertinamas visiškai palankiai, šio instituto įsigalėjimo Lietuvoje kliūtimis laikoma ekonominė situacija, visuomenės mentalitetas bei kitokie papročiai.
3. Respondentai nurodė, kad vaikai skyrybų teisiniuose ginčiuose dalyvauja retai, tokio pobūdžio dalyvavimui dauguma nepitaria, o priemonių, kuriomis užtikrinami vaiko interesai teismo procesuose, pakanka.
4. Žemiausia amžiaus riba, nuo kurios vaikas sugebėtų išreikšti savo pažiūras ir galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese, buvo nurodyta 3 metai, aukščiausia – 14 metų, taigi, konkretus amžiaus, nuo kada vaikas gali dalyvauti skyrybų teisiniuose ginčiuose, nenustatytas.

IŠVADOS

Apibendrinus pateiktos teorinės dalies ir empirinio tyrimo duomenis, yra prieita šių išvadų:

1. Nepaisant to, kad teismui yra suteikta nemažai teisių, siekiant užtikrinti kuo saugesnį, efektyvesnį ir greitesnį šeimos ginčų nagrinėjimo procesą, tačiau, pasitelkus alternatyvius teismui šeimos ginčo sprendimo būdus, šeimos bylų statistika, teismų krūvis, laiko bei pinigų sąnaudos galėtų ženkliai sumažėti.
2. Skyrybos šeimoje didžiausią stresą sukelia vaikui, todėl skyrybų mediacija, įtraukiant į šį procesą ir vaiką, gali būti, o kai kuriose pasaulio valstybėse ir yra, naudingas ir efektyvus procesas.
3. Australija ir Naujoji Zelandija, turinčios ilgametę patirtį šeimos mediacijoje, greitai ir mažomis laiko sąnaudomis sukūrė tokį vaiko dalyvavimo mediacijoje procesą, kuris tapo neatskiriama šeimos mediacijos dalimi ir tapo naudingas tiek mediacijoje dalyvaujantiems tėvams, tiek vaikams.
4. Vienas iš aukščiausių skyrybų skaičius Europoje, neigiama teisėjų nuomonė apie vaiko dalyvavimą teisiniuose skyrybų procesuose bei retas vaiko dalyvavimas skyrybų procese yra laikytina prielaidomis, dėl ko Lietuvoje reikalinga įdiegti vaiko dalyvavimo šeimos mediacijoje institutą.
5. Būtinosiomis sąlygomis, kurios turėtų egzistuoti įvedant vaiko dalyvavimo mediacijoje institutą Lietuvoje, laikytinas minimalus 9 metų vaiko amžius ir vaiko teisių apsaugos specialisto rekomendacija, kuria pritariama arba nepitariama vaiko dalyvavimui mediacijoje.
6. Išskiriami šie vaiko dalyvavimo mediacijoje privalumai, dėl kurių mediacija tampa efektyviu procesu: 1) vaikas gauna galimybę išsakyti savo nuomonę ir priimti sprendimus, lemsiančius jo tolimesnį gyvenimą šeimoje; 2) vaikas gali laisvai, saugioje ir patikimoje aplinkoje išreikšti tai, ką jaučia; 3) suteikiama galimybė vaikui išsipasakoti, ką jis patiria tėvų skyrybų metu, kokių klausimų jis nori paklausti besiskiriančių tėvų.

REKOMENDACIJOS

Apibendrinus teorinės dalies ir atliktos ekspertų apklausos rezultatus, autorė siūlo šias rekomendacijas:

1. Siūloma kuo platesniu informacijos sklaidos būdų spektru informuoti visuomenę, apie galimybę pasinaudoti šeimos mediacija, kaip naudingą ir efektyviu ginčų sprendimo būdu.
2. Rekomenduojama sukurti vaiko dalyvavimo skyrybų mediacijoje modelį, akcentuojant šiuos aspektus:
 - 2.1. Teisėjai, nagrinėjantys skyrybų bylas, turėtų pasiūlyti šalims pasinaudoti mediacija, kurioje saugiai galėtų dalyvauti ir jų vaikas.
 - 2.2. Vaiko amžius, nuo kurio vaikas galėtų dalyvauti skyrybų mediacijos procese, laikytinas 9 metai.
 - 2.3. Prieš nusprendžiant įtraukti vaiką į tėvų skyrybų mediacijos procesą, būtina vaiko teisių apsaugos specialistų rekomendacija, kurioje būtų nurodytas pritarimas/nepritarimas vaiko dalyvavimui mediacijoje.
3. Su tikslu sustiprinti teisėjų pasitikėjimą vaiko galimybės dalyvauti skyrybų mediacijoje naudingumu, rekomenduotina organizuoti teisėjams mokymus vaiko dalyvavimo mediacijoje tema.
4. Sukūrus vaiko dalyvavimo skyrybų mediacijoje modelį, siūloma jį įtvirtinti įstatyminiame lygmenyje: Teisminės mediacijos taisyklių¹²³, III skyrių papildyti nuostata:

„teisminiame skyrybų procese, kuriame dalyvauja šeimos, auginančios vaikus nuo 9 iki 18 metų, teisėjas, esant ginčo šalių sutikimui bei vaiko teisių apsaugos specialisto rekomendacijai, gali nukreipti ginčo šalis į teisminės mediacijos procesą, kuriame dalyvauja ir vaikas“.

¹²³ Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr. 13P-122-(7.1.2) patvirtintos Teisminės mediacijos taisyklės/http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=484066&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2014-12-13.

SANTRAUKA

Vaiko įtraukimo į mediacijos procesą prielaidos ir būtinosios sąlygos

Skirybų metu labiausiai nukenčia vaikas, todėl kyla poreikis ieškoti sprendimų, kaip sumažinti neigiamą skirybų poveikį vaikui. Vienu iš sprendimų laikytinas vaiko dalyvavimo šeimos mediacijoje institutas, kai kuriose pasaulio valstybėse gyvuojantis jau eilę metų. Menkas šios temos ištirtumas bei aukšti skirybų rodikliai skatina vaiko įtraukimo į mediaciją institutą analizuoti plačiau.

Šio darbo tikslas yra išanalizavus įvairių užsienio valstybių patirtį vaiko įtraukimo į mediaciją klausimu, išsiaiškinti, kokios šio proceso pritaikymo galimybės Lietuvoje ir išskirti sąlygas, kurioms esant vaiko įtraukimo į mediaciją procesas galėtų tinkamai veikti. Minėtam tikslui pasiekti analizuojama užsienio valstybių (Australija, Naujoji Zelandija) patirtis vaiko dalyvavimo šeimos mediacijoje tema bei atlikta ekspertų apklausa. Apibendrinus teorines įžvalgas bei empirinės dalies rezultatus, pateikiamos išvados bei rekomendacijos, išskiriant prielaidas ir būtinąsias sąlygas vaiko įtraukimo į mediaciją institutui įdiegti Lietuvoje. Vadovaujantis šiuo magistro baigiamuoju darbu galima toliau plėtoti vaiko įtraukimo į šeimos mediacijos procesą galimybes Lietuvoje.

Pagrindinės sąvokos: *mediacija, šeimos mediacija, vaikas.*

SUMMARY

The involvement of children in the process of mediation: the assumptions and prerequisites

During the process of divorce children suffer the most, so there is a need to seek solutions to reduce the negative divorce impact on children. One of the possible solutions could be the involvement of children in the process of mediation. In some countries this process has existed for many years. Insufficient research on this topic and high divorce rates require more analysis of the child's involvement in mediation.

The aim of this paper is to analyze the experience of the child's involvement in the process of mediation in various foreign countries and to find out what are the possibilities and conditions to adapt this process in Lithuania. In order to achieve this goal, the author reviewed the experience of the child's participation in family mediation of foreign countries (Australia, New Zealand) and conducted the expert survey. To summarize theoretical insights and empirical research results, the conclusions and recommendations are submitted highlighting the assumptions and prerequisites for the child's involvement in the mediation process in Lithuania.

Key concepts: *mediation, family mediation, child.*

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai ir lydimoji medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas//Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
5. 1980 m. spalio 25 d. Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=166677&p_query=&p_tr2= ; prisijungimo laikas: 2014-09-15.
6. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo//http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=44241&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2014-09-15.
7. 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2= ; prisijungimo laikas: 2014-09-15.
8. Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr. 13P-122-(7.1.2) patvirtintos Teisminės mediacijos taisyklės//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=484066&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2014-12-13.
9. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member States on Family Mediation//http://www.tm.lt/dok/MK_rekomendacija_del_seimos_mediacijos.pdf; prisijungimo laikas: 2014-11-08.

Specialioji literatūra

Lietuvių autorių literatūra

10. Bandzienė V. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo veiklos pobūdis santuokos nutraukimo bylose: magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 23//http://vddb.laba.lt/fedora/get/LTeLABa0001:E.02~2008~D_20080123_150444-59972/DS.005.0.01.ETD; prisijungimo laikas: 2014-09-09.
11. Bersėnaitė J., Šiožinytė I. Projektų valdymo vertinimas: ekspertų nuomonių raiška//Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2011, Nr. 3 (23), p. 33.
12. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius. 2012. P. 901.
13. Gedvilienė G., Gedvilas R., Krivickienė V. Šeimų požiūris į santuoką sprendžiant konfliktus//SOTER. 2009, Nr.31(59), p. 85-86.
14. Kaminskienė N., Račelytė D., Tvaronavičienė A. ir kt. Mediacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 7.
15. Kaminskienė N. Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai. Jurisprudencija: mokslo darbai. 2013, Nr. 20(2), p. 679-701.
16. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2007. P. 25-28.
17. Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos nutraukimo teisinės pasekmės ir jų išsprendimo problematika ištuokos bylose. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 71-72.
18. Lakis J. Konfliktų sprendimas ir valdymas. Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 46-47.
19. Liobikienė T. Krizių intervencija. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas. Socialinio darbo institutas, 2006. P. 117-118.
20. Mienkowska-Norkienė R. Inequality in divorce mediation—reasons, manifestations and ways to avoid it. Lessons for Lithuania//Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(1), p. 119-130.
21. Navickienė E. Šeimos mediacijos sociologiniai teisiniai aspektai: magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2011. P. 20-12// http://vddb.library.lt/fedora/get/LTeLABa-0001:E.02~2012~D_20120124_140545-65866/DS.005.0.01.ETD; prisijungimo laikas: 2014-09-07.

22. Rinkūnaitė R. Mediacija kaip konfliktų sprendimo būdas: magistro darbas. Vilniaus universitetas, 2007. P. 11-12// http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20081203_204203-66208/DS.005.1.01.ETD; prisijungimo laikas: 2014-09-08.
23. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01-S), LTU.-V., 2004.
24. Sondaitė, J. Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis. Socialinis darbas: mokslo darbai. 2006, Nr. 5(2): 24-28. P.2.
25. Sondaitė J. Tarpvalstybinė šeimos mediacija: psichologiniai aspektai//Psichologija sveikatai ir gerovei. 2013, Lietuvos psichologų kongresas. 2013 m. balandžio 25-27 d. kongreso pranešimų santraukų leidinys. Vilniaus universitetas, Lietuvos psichologų sąjunga, Vilniaus universiteto leidykla. P. 55.
26. Stauskienė E. Teismo vaidmuo šeimos teisinių santykių bylose//Notariatas. 2013, Nr. 15, p. 24-25.
27. Tamošiūnienė E., Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai: mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 283-285.
28. Taraškevičius R. Could mediation as one of the most important ADR forms exist under today's law in Lithuania? International Journal of Baltic Law No. 1, 2002//http://www.fcsl.edu/sites/fcsl.edu/files/9-J_1_.pdf; prisijungimo laikas: 2014-09-08.
29. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 186//<http://www.scribd.com/doc/36462514/Tidikis-Socialiniu-Moksliniu-Tyrimu-Metodologija>; prisijungimo laikas: 2014-09-09.
30. Zaksaitė S., Garalevičius Z. Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės//Teisės problemos. 2009, Nr. 4 (66), p. 71.

Užsienio autorių literatūra

31. An Overview of French Mediation//<http://www.mediation-in-europe.eu/download.asp?ln=&idtema=1&idtemacat=2&file=News%2FFiles%2F39%2FAn+Overview+of+French+Mediation.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-09.
32. Bell F., Cashmore J., Parkinson P., Single J. Choosing Child-Inclusive Mediation, 2014. Sydney Law School. Legal Studies Research Paper No.

- 14/53//<http://sydney.edu.au/law/about/people/publications/patrick.parkinson.txt>;
prisijungimo laikas: 2014-11-13.
33. Birnbaum R. Research report: The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes: A Literature Review, 2009//<http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/divorce/vcsdm-pvem/pdf/vcsdm-pvem.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-12.
34. Cassandra W. Adams. Children's Interest—Lost In Translation: Making The Case For Involving Children In Mediation Of Child Custody Cases//https://www.udayton.edu/law/resources/documents/law_review/childrens_interest.pdf; prisijungimo laikas: 2014-11-13.
35. Doescher S., Hare J., Morrow A.M. Parenting after divorce. Oregon State University Extension Service, 1996 //<http://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/bitstream/handle/1957/25460/ECNO1465.pdf?sequence=3>; prisijungimo laikas: 2014-09-15.
36. Elrod, Linda, D. Client-directed lawyers for children: It is the „right“ thing to do, 2007. Pace Law Review, 27, p. 875//<http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1143&context=plr>;
prisijungimo laikas: 2014-11-13.
37. European Parliament's Committee on Legal Affairs study "Rebooting" the Mediation Directive: assesing the limited impact of implementation of the Mediation Directive and proposing measures to increase the number of mediations in EU, 2014//[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf); prisijungimo laikas: 2014-11-11.
38. Goldson J. Child Inclusion in Dispute Resolution in the New Zealand Family Court, 2009//<http://www.lawfoundation.org.nz/wp-content/uploads/2013/01/2008.35.6-Child-Inclusion-in-The-Family-Court.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.
39. Goldson, J. Hello, I'm a voice, let me talk. Child-inclusive mediation in family separation, 2006. Families Commission. Innovative practice fund No. 1/06//<http://www.familiescommission.org.nz/sites/default/files/downloads/IP-hello-im-a-voice.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.
40. Haynes J., Charlesworth S., The Fundamentals of Family Mediation, Sydney 1989.
41. Kiesewetter S., Paul C. Cross-Border Family Mediation. International Parental Child Abduction, Custody and Access Cases. Wolfgang Metzner Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2011. P. 11//

- https://www.wmverlag.de/sites/wmv.site/files/produkte/downloads/Leseprobe_CrossBorderFamilyMediation.pdf; prisijungimo laikas: 2014-09-16.
42. „Mandatory Mediation“. A recent study in Canada and the “result” of schemes in Australia and Singapore shed light on the question of whether mandatory mediation is likely to be successful in Asia//<http://www.legco.gov.hk/yr01-02/english/panels/ajls/papers/aj0422-1574-1e-scan.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-11.
43. Parkinson L., Family Mediation, Sweet & Maxwell 1997.
44. Parkinson, P., Cashmore, J. Judicial conversations with children in parenting disputes: The views of Australian judges, 2007. Legal Studies Research Paper No. 07/07//http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=961997; prisijungimo laikas: 2014-11-12.
45. Report to the Family Mediation Task Force, 2014//<http://www.justice.gov.uk/downloads/family-mediation-task-force-report.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-15.
46. Reeves C. Youth Included! Youth Recommendations For Children and Youth Participation in British Columbia’s Family Justice System//<http://www.sparc.bc.ca/resources-and-publications/doc/130-report-youth-included.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-15.
47. Saposnek Donald, T. Working with children in mediation. In Jay Folberg, Ann Milne and Peter Salem (Eds.) Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications, 2007, p. 160//http://books.google.lt/books?id=NS3xyU0Bv-4C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=loya&f=false; prisijungimo laikas: 2014-11-13.
48. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs. The crime of family abduction: a child's and parent's perspective, 2010. P. 10-13//<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/229933.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-10-08.
49. Warshak, Richard A. Payoffs and pitfalls of listening to children. Family Relations, 2003, 52, p. 374//<http://afcc-ca.org/downloads/wp-content/uploads/2013/S-CA-9c-Warshak-Listening-to-Children.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-11-13.

Teismų praktika

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 21 d. įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga Nr. A2-35. Teismų praktika. 2002, 17.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje L. S. v. N. V., bylos Nr. 3K-7-114/2013.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-202/2014.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2007.
54. Vilniaus apygardos teismo nutartis civ. R. Nr. 2S-133-392/2012.

Internetiniai šaltiniai

55. Europos Sąjungos statistikos biuro „Eurostat“ statistika dėl ištuokų skaičiaus 2013-06-29
datai//<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=8>;
prisijungimo laikas: 2013-12-11.
56. Neteisėtas vaikų išvežimas ir (ar) laikymas bei bendravimo teisių užtikrinimas 2011–2013 m.//
<http://www.vaikoteises.lt/media/file/saule/Neteis%20vaiku%20isvez2.pdf>;
prisijungimo laikas: 2014-10-14.
57. Duomenys iš <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>; prisijungimo laikas: 2014-10-19.
58. Informacija iš www.teismai.lt; prisijungimo laikas: 2014-11-09.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Ekspertų apklausos anketa

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojasi mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	

Priedas Nr. 2

Respondento Nr. 1 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojami mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	Manau, kad teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi nemažai instrumentų, kad sutaukėtų šalis arba šalys nutrauktų santuoką bendru sutikimu. Jis geriausiai pažįsta šalis, ginčo esmę, įrodymus – tai greičiausias ir ekonomiškiausias būdas, papildomai suteikus teisėjui daugiau laisvės tam procesui ir paskatinimo.
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	Šalių paaiškinimai, vaiko apklausa, VTAS išvada. Manau, kad nustatomi tikrieji vaiko interesai.
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	Nedažnai.
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Manau, kad tokios sąlygos nereikalingos. Skyrybų procesas yra psichologiškai labai sunkus visiems šeimos nariams, sakyčiau, traumuojantis veiksnys, tai privalomai įtraukus vaiką jame dalyvauti – būtų pažeisti jo interesai.
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Tai priklauso nuo vaiko išsivystymo – kiekvienam individualiai, bet nuo 10 metų, manau, sugeba.
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	Gal mediacijoje, neformalioje aplinkoje...Na, jei išpopuliarės mediacija, tai gal galima bandyti, kaip vieną iš priemonių, vaiko dalyvavimą. Bet nemanau, kad tai galėtų būti populiariu ir efektyvu. Vaikams būtų uždėtas nepakeliamas uždavinys- padėti sutaukyti tėvus ar padėti išspręsti jų ginčus, tam nepavykus, gali jausti kaltę ir pan. Per didelis emocinis ir psichologinis krūvis vaikui.

Priedas Nr. 3

Respondento Nr. 2 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojasi mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	Mažai informacijos, šalys nemano, kad mediacijos metu galima išnagrinėti jų ginčą
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	Įrodymai iš ugdymo įstaigų, VTAT, ekspertizių išvados, vaiko apklausos. Žinoma, nepakanka. Trūksta pilietiškumo, sąmoningumo, kartais drąsos tiems asmenims, kurie privalėtų dirbti tinkamai.
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisminiuose skyrybų procesuose?	Vis dažniau dabar. Mano supratimu, tai blogis.
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisminiame skyrybų procese?	Manychiau, kad tai nėra gera praktika. Tėvai ir taip manipuliuoja vaikais, „paruošia“ juos. Tai turėtų būti rečiau praktikuojama. Pakankamai žaloja vaikus jau vien tėvų skyrybų faktas, dalyvavimas teisme, kai visiškai svetimi asmenys, net ir geri specialistai, dalyvauja vaiko apklausoje. Faktas, kad apklausoje nedalyvauja tėvai, kad jie pasilieka teismo salėje, nekeičia esmės. Kuo daugiau svetimų asmenų dalyvauja turint tikslą „užtikrinti teises, apsaugoti, išsiaiškinti“, tuo daugiau žaloja.. žinoti kokie vaiko interesai, kokie ryšiai su tėvais gali tik jiems artimi asmenys. Tačiau tėvai, seneliai ir draugai – suinteresuoti „atkovoti“ vaikus, todėl, mano nuomone, tai gali būti tik sąžiningi ugdymo įstaigų atstovai, pedagogai ir psichologai, kurie ilgesnį laiką buvo šalia vaikų, bendravo, galbūt lankė vaiką šeimoje, stebėjo, kaip jis auga, kaip ugdomas, kaip bendrauja, kaip elgiasi.. Kai nagrinėjau ginčus pirmos instancijos teisme, tokių asmenų parodymais labiau tikėjau.
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisminiame skyrybų procese?	Mano nuomone, kad tik nuo 14 metų.
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų	Ne. Visu pirma, mūsų žmonių kitas mentalitetas. Mamos (dažniau, nei tėvai) laiko vaikus savo nuosavybe. Teko matyti, kaip manipuliuoja,

<p>mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?</p>	<p>naudoja savo valdžia, kad užtikrinti ne vaiko interesus, o savo socialines garantijas, gauti išlaikymą sau, „atkeršyti“ buvusiam sutuoktiniui – kitam tėvui trukdoma bendrauti su vaiku, ginčai tęsiasi ir vykdymo proceso metu daugybę metų, dalyvaujant ir stebint vaikams. Tai, manyčiau, labai didelė socialinė problema. Vaikai netinkamai auklėjami, faktiškai luošinami. Aš nežinau, kaip spręsti šias problemas. Tam tikrais atvejais turėtų įsiterpti valstybė ir apskritai paimti vaikus iš šeimos, kol tėvai „atvės“ ir ims patys racionaliai ir civilizuoti elgtis. Turi būti šeimos teismai. Teisėjas turėtų būti tinkamai apmokytas. Gal net kitas procesas turėtų būti, teismas turėtų galimybę rinkti įrodymus vietoje, apžiūrėti gyvenimo sąlygas, kartu su VTAT atstovais vietoje priimti procesinius sprendimus nedelsiant paimti vaikus iš šeimų, kur yra vaiko teisų pažeidimų požymių. Ir dar. Valstybė turi rūpintis, profilaktiškai tikrinti, prižiūrėti. Kaip Norvegijoje... Aš manyčiau, kad ir skyrybų būtų mažiau.</p>
--	---

Priedas Nr. 4

Respondento Nr. 3 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojasi mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	Naujas dalykas, informacijos trūkumas, nėra tradicijos
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	Išklausant vaiką, jo artimuosius, auklėtojus, mokytojus, socialinius darbuotojus, psichologus, kartais gydytojus, kiek tai neprieštaruja įstatymams, reglamentuojantiems gydytoją galimybę teikti parodymus, vaiko piešiniai, kiti darbeliai, rašytiniai jo paaiškinimai, ekspertizė vaiko psichologinei būklei nustatyti, kt.
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	Daugiau dažnai, nei retai, ir tai vis dažněja
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Svarbiausia tinkamai įvertinti vaiko brandą, gebėjimą išreikšti tikruosius savo poreikius, vaiko noras dalyvauti procese
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Gal nuo 9-10 metų amžiaus
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	Žiūrint į teisinius procesus, tai atsakymas būtų taip, manau, mediacija vaikui gal net labiau būtų priimtina, nei teismo procesas.

Priedas Nr. 5

Respondento Nr. 4 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojasi mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	Mediacija - apskritai neįprastas procesas Lietuvoje, todėl jo naudojimas ribotas. Mediacija – kitų kultūrų, svetimų šalių produktas, gal todėl mūsų teisei sistemai tai gana svetima ir dažniausiai neefektyvi priemonė.
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	Tikruosius vaiko interesus apsprendžia, nulemia realios tėvų materialinės galimybės ir tėvų pozityvumas vaikų atžvilgiu.
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	Labai retai.
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Skyrybų procese gana dažnai vaikas yra paverstas vieno iš tėvų kovos įrankiu prie kitą sutuoktinį. Nemanyčiau, kad būtina vaikus dar labiau įtraukinėti į teisinius procesus, skiriantis tėvams jie ir taip gauna daug neigiamos įtakos ir pergyvenimų. Nereikėtų vaikų dirbtinai įtraukti į aktyvius procesinius veiksmus prieš vieną ar abu tėvus.
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Su kuriuo iš tėvų norėtų gyventi, ar tėvai tinkamai atlieka tėvų pareigas, vaikas galėtų atsakyti nuo 6-8 metų.
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	Atsakyme į 1-ą klausimą aš gana neigiamai pasisakiau prieš kitų valstybių teisinių institutų aklimatizavimą Lietuvos teisinėje sistemoje. Pasidomėkite, kiek teismų administracijos išleido lėšų mediacijos projekto įgyvendinimui (teisėjų mokymai, seminarai, užsienio specialistų paskaitos ir t.t. Lietuvoje ir koks skaičius mediacijos procesų buvo pravesta bylose. Pagal dabartinį teisinį reglamentavimą, bylą nagrinėjantis teisėjas atlieka mediacinius veiksmus, skiria iki 6 mėnesių terminą šalims susitaikyti, siekdamas šalių procesinės taikos skyrybų bylose. Įstatymų leidėjas galėtų nustatyti privalomą ikiteisminę skyrybų bylą nagrinėjimo stadiją – mediaciją, tačiau mano nuomone, tai norimo efekto neturėtų duoti.

Priedas Nr. 6

Respondento Nr. 5 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojami mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	Priežastys bendros – kaip ir dėl mediacijos trūkumo kitų kategorijų bylose. Nepasitikėjimas teisingumo sistema, kurios dalimi pripažįstama mediacija. Tuokart ji atmetama kaip nebūtina, neprivaloma dalis, pasinaudojant tik neišvengiama dalimi, šalims nesusitarus. Labai prasta susitarimų, kompromisų paieškos kultūra, tą patį galima sakyti ir apie advokatus, dažnai nesuinteresuotus greita bylos baigtimi. Pernelyg pigus teismo procesas (net neįtraukiant į jį atstovavimo sąnaudų, kurios taip pat nėra labai aukštos) – irgi skatina bylinėjimąsi.
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	Kartais atliekama vaiko psichologinė ekspertizė. Dabar teisme turime įdarbinę teismo psichologą, kuris, viliamės, ateityje daug padės šiuo klausimu. Dažniausiai tiriama vaiko apklausos būdu, kartu vertinant ir kitus bylos įrodymus.
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	Tik kai kyla ginčas dėl vaiko globos (gyvenamosios vietos). Tada dažnai yra apklausiamas, kartais teismo, bet paprastai – vaikų psichologo arba socialinio darbuotojo - vaikų teisių apsaugos darbuotojo.
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisminiame skyrybų procese?	Teisminiame tiesiogiai teisėjo akivaizdoje neturėtų dalyvauti. Pakaktų apklausų per psichologą. Gali būti su paslėptu teisėjo ir (nebūtinai) šalių dalyvavimu.
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisminiame skyrybų procese?	Priklauso nuo vaiko, bet paprastai praktikoje orientuojamasi į 10 metų vaiką.
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	Labai sudėtingas klausimas, nes vaikas taip gali būti tik dar labiau traumuojamas. Apsimetant vaiko dalyvavimu, juo tik pasinaudojama. Nes skyrybose tėvai sprendžia savo problemas, o vaikas, ką besakytume, dažnai lieka neišgirstas ir net iš principo („sėkmingame“) skyrybų procese negali būti išgirstas su savo nuomone, kad nori tėvelių gyvenimo kartu ir gyventi su abiem tėveliais.

Priedas Nr. 7

Respondento Nr. 6 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojami mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	Šalys į teismą ateina jau apsisprendusios ir tai yra tik dokumentų „apiforminimas“.
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	VTAT išvados, rašytiniai įrodymai, šalių ir liudytojų parodymai. Pakanka.
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	Itin retai.
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Vaikas neturėtų dalyvauti, nes tai yra dviejų suaugusių asmenų ginčas.
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Nuo įvairaus, nes kiekvieno vaiko sugebėjimai skirtingi. Normalu- nuo 8 -10 metų.
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	Lietuvoje yra kitokia ekonominė situacija, kitokie papročiai. Šiuo metu tai nebūtų populiariu ir efektyvu.

Priedas Nr. 8

Respondento Nr. 7 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojami mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	Tai naujas ginčų sprendimo būdas ir tai sutinkama su nepasitikėjimu. Be to, yra posakis, jog nuo meilės iki neapykantos vienas žingsnis. Nekenčiant derybos neįmanomos.....
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	Manau, kad jų pakanka. Išvadas teikia valstybinės institucijos, gali būti apklausiamas ir pats vaikas. Taigi vaiko interesų nereikėtų sureikšminti.
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	Gana retai, nes jie juk turi tėvus, yra valstybinės institucijos. Vaikas yra vaikas, jo veiksnumas ribotas, tai ir be jo nuomonės galima nustatyti jo teisėtus interesus.
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Manau, kad vaiko nereikėtų be reikalo traukti į teismą. Tokiose bylose daug intymių dalykų, priešiško tarp pačių brangiausių vaikui žmonių. Kuo mažiau jis žino, tuo jam ramiau. Tegul eina į mokyklą ir mokosi.
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Manau, kad nuo 12 metų jis gali tinkamai pareikšti savo nuomonę ir apsiginti.
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	Manau, kad tai galėtų prigyti Lietuvoje, bet yra keletas svarbių aplinkybių. Jeigu tėvai vienas kitą dar gerbia, galima būtų ramiai išklausyti ir vaiko nuomonės. Kadangi mūsų visuomenė dar formuojasi, vertybės nėra gyvenimo dalimi, tai ir civilizuoti ginčų sprendimo būdai dar vargiai suvokiami ir nelabai priimami. Tiesiog mums reikia laiko, kultūros ir kantrybės.

Priedas Nr. 9

Respondento Nr. 8 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Lietuvos teismuose skyrybų ginčiuose šalys itin retai naudojami mediacija. Kaip manote, kokie pagrindiniai trukdžiai?	Informacijos apie mediaciją stoka, užsispyrimas įrodinėjant savo tiesas, nenorėjimas pačiam spręsti - nepasitikėjimas savimi.
2.	Kokiais būdais (ir ar jų pakanka) skyrybų ginčiuose nustatomi tikrieji vaiko interesai?	Nelabai supratau klausimo, nežinau, kas vertinama kaip būdai. Ko reikia vaikui – suformuota teismų praktikos, o konkretizuojama byloje individualiai.
3.	Kaip dažnai vaikai dalyvauja teisiniuose skyrybų procesuose?	Jeigu pagal įstatymą turi būti išklausomi – dalyvauja. Statistikos neturiu.
4.	Kokios pagrindinės sąlygos, Jūsų nuomone, turi būti įgyvendintos, kad vaikas galėtų dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Nebūtina dalyvauti betarpiškai ir asmeniškai posėdžiuose, pakanka rinkti informaciją per tarnybas, specialistus ir ją teikti teismui.
5.	Kaip manote, nuo kokio amžiaus vaikas sugeba išreikšti savo pažiūras ir gali dalyvauti teisiniame skyrybų procese?	Manau, kad pakanka to amžiaus kaip dabar. Teismo mediacijoje pageidautina dalyvauti bendrame pokalbyje ne teisme, jeigu yra reikalas – kai kyla nesutarimas dėl jo gyvenimo vietos - nuo kokių 3-4 metų.
6.	Užsienio valstybių patirtis (Australija, Kanada) rodo, kad vaiko dalyvavimas skyrybų mediacijoje yra plačiai ir sėkmingai taikomas. Ar, Jūsų nuomone, tai galėtų tapti populiariu ir efektyvu Lietuvoje? Kodėl?	Pritarčiau, kad teismo procedūrose svarbu turėti informacijos nors ir netiesiogiai gautos. O mediacijoje – plačiau, nes procedūra mažiau suvaržyta taisyklėmis, vykdoma laisvesnėje aplinkoje, todėl matytųsi natūralesni santykiai ir vaiko bei tėvų santykiai, siekiai ir perspektyvos.